

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Veronika Blechová

Česká republika – jaký model demokracie?

Odovídá reálné fungování nastavení systému?

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Tomáš Lebeda Ph.D.

Olomouc 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Hnátnici dne 10. dubna 2014

.....
Veronika Blechová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Doc. PhDr. Tomášovi Lebedovi Ph.D. za věcné připomínky, trpělivost a čas, který mi věnoval během psaní této práce. Zároveň děkuji Doc. Mgr. Pavlovi Šaradínovi Ph.D. za zapůjčení literatury.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Teoretická část.....	11
2. 1. Teoretická východiska Lijphartovy teorie	11
2. 2. Teorie konsociační demokracie	12
2. 2. 1 Kritika konsociačního modelu demokracie.....	13
2. 3. Konsenzuální model demokracie versus konsociační model.....	14
2. 4. Majoritní model- nevhodný model pro rozdělené společnosti	15
2. 5. Konsenzuální model	17
2. 5. 1. Deset rysů konsenzuální demokracie	18
2. 5. 2. Je konsenzuální model nejlepší?.....	21
2. 5. 3. Kritika konsenzuálního modelu demokracie	24
3. Analytická část	27
3. 1. Proporční volební systém	27
3. 2. Multipartismus.....	30
3. 3. Vlády v České republice	32
3. 4. Vztah mezi exekutivou a legislativou	37
3. 5. Organizace zájmových skupin	38
3. 6. Centralizované / decentralizované vládnutí	40
3. 7. Bikameralismus.....	41
3. 8. Ústava.....	42
3. 10. Centrální banka.....	43
4. Jaký model demokracie je v České republice?	45
4. 1. Odpovídá nastavení systému reálnému fungování?	45
4. 2. Je konsenzuální nastavení vhodné pro ČR?	47

5. Závěr.....	48
Prameny a literatura.....	51
Abstrakt.....	58

1. Úvod

Po roce 1989 se střední Evropa osvobodila od komunistické nadvlády a vydala se cestou demokracie. Dosažení tohoto cíle sebou přineslo další výzvy v utváření samotného systému. Státy se mohly vydat buď parlamentní, nebo prezidentskou formou vlády, ale přizpůsobit mohly i model demokracie, buď do podoby většinového modelu, nebo konsenzuálního modelu. Nizozemský politolog působící v Kalifornii Arendt Lijphart doporučoval nově demokratizujícím se státům, a ne jen jim, svůj model konsenzuální demokracie spíše než model majoritní. Vedlo ho k tomu přesvědčení, že reprezentativa je v určitých zemích důležitější než stabilita. O tom nemůže být pochyb, otázkou je, jestli i ČR je onou zemí, která potřebuje spíše reprezentativní parlament s rizikem nižší vládní stability. Při utváření českého demokratického systému se konsenzuální model jevil jako vhodný, vzhledem k federativnímu uspořádání země. Navíc v historii se vždy spíše tendovalo ke konsenzuálnímu modelu. Ani v První republice ale nebyl stát zcela homogenní, tudíž vyústění v konsenzuální model demokracie se jevilo jako logické. To samé platilo v republice druhé. Jak je tomu ovšem po rozpadu Československa v devadesátých letech? Setrvala ČR u konsenzuálního modelu nebo se demokracie přeformovala do jiné podoby?

Z důvodu nejasných odpovědí na tyto otázky jsem se rozhodla věnovat bakalářskou práci právě tomuto tématu. Za cíl práce si kladu zanalyzovat český model demokracie a zařadit ho buď k modelu konsenzuálnímu, nebo většinovému. Ačkoliv se totiž český model považuje obecně za spíše konsenzuální, chování politických elit často svědčí o opaku. V práci se tedy budu snažit ověřit či vyvrátit následující hypotézy:

- Český model demokracie je nastaven spíše konsenzuálně.
- Chování politických elit v ČR je spíše majoritní.

Pro doplnění hypotézy jsem si stanovila několik výzkumných otázek:

- Je konsenzuální model demokracie vhodným typem pro Českou republiku?
- Pomohlo by nestabilnímu režimu aplikovat majoritní prvky demokracie?

Při zpracování tématu jsem vycházela z deseti hlavních kritérií, které Arendt Lijphart použil při odlišení dvou modelů demokracie. Následně jsem se zaměřila na tyto kritéria v ČR. Na základě výsledku jsem pozorované kritérium v českém prostředí zařadila buď ke konsenzuálnímu, nebo majoritnímu modelu. Je tedy použita empiricko- analytická metoda výzkumu.

Časově je práce vymezená rokem 1996, kdy se konaly první parlamentní volby v samostatné republice. Tento rok se navíc konaly úplně první volby do Senátu, což do jisté míry může mít vliv na model demokracie v ČR. Do výzkumu jsem zahrнула i poslední volby na podzim loňského roku.

Práce je dělena do dvou hlavních částí, ty následně na kapitoly a podkapitoly. První část práce je věnovaná teorii. Nejprve jsou popsána teoretická východiska, ze kterých Lijphart čerpal podměty pro svou teorii. Následně je vysvětlena teorie konsociační demokracie, jelikož tento model úzce souvisí právě s modelem konsenzuálním. Kapitola je doplněna i o kritiku konsociačního modelu. Následuje kapitola o konsenzuálním modelu demokracie. Deset základních bodů této teorie je popsáno na majoritním i konsenzuálním modelu. Na tuto kapitolu navazuje výčet výhod, které Lijphart stanovil u konsenzuálního modelu demokracie. V závěru teoretické části se autorka věnuje kritice konsenzuálního modelu, která byla velice výrazná. Druhá, analytická, část je věnovaná modelu demokracie v ČR. Všech deset bodů konsenzuálního modelu je v deseti kapitolách popsáno podle fungování v ČR. Na závěr každé kapitoly je stanoveno, zda daný bod odpovídá konsenzuální nebo majoritní podobě demokracie. Vše je shrnuto v tabulce, která je součástí poslední kapitoly. V ní jsou shrnuty zjištěné poznatky a charakterizována podoba české demokracie.

Teorii konsenzuální demokracie Arendt Lijphart poprvé představil ve své knize *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty One Countries* vydané již v roce 1984. Na 21 zemích představuje rysy konsenzuálního modelu pomocí komparace systémů od konce druhé světové války do osmdesátých let. O patnáct let déle rozšířil počet zemí na 36 v nové knize *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. Dosavadních 21, převážně západních zemí, rozšířil na počet 36 zemí. Nové země byly převážně rozvojové země z celého světa a evropské

země. Také rozšířil dobu pozorování až do roku 1996. Přidal i dvě zcela nové proměnné- vliv organizace zájmových skupin a závislosti centrální banky na model demokracie. Naopak dvě proměnné diskutované v předchozí knize z roku 1984, občanské války a referenda, v nové knize zcela vypouští. V knize *Petterns of Democracy* se nově věnuje výhodám, které jsou spojeny s modelem konsenzuální demokracie. Poměrně detailně je popsáno, v čem je Lijphartův model demokracie lepší, než model majoritní a tedy proč by měl být při výběru upřednostňován. Kniha má logickou strukturu. Nejprve jsou na příkladu Belgie, Švýcarska, Velké Británie, Nového Zélandu a Barbadosu představeny oba modely demokracie. Následně je každé proměnné věnována jedna kapitola, která je propojena i se zkoumanými zeměmi. Na závěr jsou shrnuty výhody konsenzuálního modelu. Arendt Lijphart toto téma dále rozvíjel v knize *Thinking about Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*, vydané v roce 2007. Věnoval se zde vyjasnění rozdílů mezi konsenzuální a konsociační teorií, což je ve společnosti často mylně chápáno za jedno a totéž.

Tématu konsenzuální demokracie se v české literatuře nevěnuje mnoho autorů. Jedněmi z mála je brněnská dvojice Vít Hloušek a Lubomír Kopeček. Ve své knize *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie* věnovali jednu kapitolu právě konsenzuálnímu modelu demokracie a její aplikaci na české prostředí. Analyzují jak historický vývoj, tak i současnou situaci. Dvojice v knize popisuje situaci v První, Druhé i Třetí republice, věnuje se i době komunismu. Velký důraz kladou na štěpné linie. Jedná se snad o jedinou literaturu, kde je snaha zařadit současnou českou demokracii k jednomu z modelů.

Z českých autorů, kteří se věnují této problematice, nemůže být opomenut Miroslava Nováka. Tento politolog kritizuje Lijphartovu teorii a staví se proti argumentu, který považuje konsenzuální demokracii vhodnou pro všechny země. Novák ve své knize *Jakou demokracií pro nové demokracie?* upozorňuje na nedostatky, kterých se Lijphart dopustil při zdůvodňování, proč je konsenzuální model demokracie lepší. V knize se věnuje i potížím se sestavováním vlád v ČR a volební reformě, která by byla dle Nováka vhodná. Novák je zastáncem majoritního modelu v Českém prostředí, což dokazuje jeho článek *Proč je konkurenční model demokracie pro Českou republiku vhodný?*,

který byl publikován pod záštitou Centra pro ekonomiku a politiku. Shrnuje hlavní přínosy, které by majoritní model do českého systému přinesl hlavně v oblasti sestavování vlád a stability systému. Článek vznikl v době, kdy byla připravována volební reforma, tudíž i na toto téma Novák reagoval a přidal dodatek, který vyvrací pochybnosti o vhodnosti zavádění většinových prvků do českého prostředí.

Dalším českým autorem zabývajícím se tématem konsenzuální demokracie je Michal Klíma. Tento politolog je známý svým kladným vztahem k aplikování konsenzuálních prvků do českého systému, což je zjevné v jeho knize *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*. Kniha vydaná v roce 2001 reaguje na opoziční smlouvu a formu vlády utvořené v tomto období. Z toho vyvozuje jak kvalitní je demokracie a jaký vývoj lze očekávat do budoucna. Identifikuje i anomálie, které jsou pro českou demokracii typické. V druhé části knihy se zabývá volebními systémy a volebním inženýrstvím. Zde se snažil nalézt nejvhodnější podobu volebního systému, která by pomohla konsenzuálnější podobě politiky.

Ke zpracování tohoto tématu bylo nezbytné využít i literaturu zabývající se podobou českého systému. K analýze proměnných souvisejících s Parlamentem ČR mi posloužila kniha *Parlament České republiky* napsaná Petrem Kolářem, Jindřiškou Stylovou a kolektivem autorů. Vzhledem k tomu, že publikace vyšla minulý rok, dá se považovat za velice aktuální. Podrobně vysvětluje fungování obou komor Parlamentu a zároveň jejich vztahy s ostatními složkami moci. Kniha je logicky uspořádaná do kapitol, přičemž jedna je věnována i roli Ústavního soudu.

Pro vypracování kapitoly o volebním systému autorka použila publikaci Tomáše Lebedy a Miroslava Nováka *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Tomáš Lebeda se v jedné z kapitol věnuje plánované reformě volebního systému a jejímu následovnému zmaření. Miroslav Novák píše například kapitolu o perspektivách českého volebního systému, kde opět vyjadřuje kladný postoj k většinovým prvkům. Informace o volebních systémech byly čerpány taktéž z monografie Tomáše Lebedy *Volební systémy poměrného zastoupení*. V ní se autor věnuje hlavně dopadu volebního systému na proporcionalitu.

Informace o výsledcích voleb autorka čerpala z volebního serveru Českého statistického úřadu, kde jsou shromážděny výsledky ze všech konaných voleb. Použito bylo i mnoho odborných článků dostupných na internetu.

2. Teoretická část

2. 1. Teoretická východiska Lijphartovy teorie

V 60. letech minulého století Arend Lijphart představil svůj model konsociační demokracie, tedy demokracie, která je vhodná pro segmentované společnosti. Jeho výzkum demokracie v pluralitních společnostech reagoval na Gabriela A. Almonda, který na konci 50. let politické systémy rozdělil na čtyři typy: anglo-americký model demokracie, demokracie kontinentální Evropy, totalitní systémy a pre-industriální systémy. K tomuto rozdělení Almond došel zkoumáním vztahů mezi politickou kulturou společně se sociální strukturou a stabilitou politického systému. (Almond 1956: 391—397) Pro Lijpharta byly stěžejní první dva jmenované typy, které jsou blíže popsány v následujícím odstavci.

Anglo-americký typ Almond charakterizoval jako homogenní, s nezávislými zájmovými skupinami a politickými stranami, který je silně stabilní. Státy s tímto typem politického systému jsou Spojené státy, Velká Británie a ostatní země Commonwealthu. Naopak kontinentální typ vyznačuje prvky nestability vlivem segmentace politické kultury. (Almond 1956, Lijphart 1969) Lijphart na přístupu Almonda kritizuje zahrnutí odlišně stabilních států do kontinentálního typu demokracie. Uvádí příklad nestabilní francouzské Třetí a Čtvrté republiky, kterou Almond zařadil do stejné skupiny jako Švýcarsko či Nizozemí, které lze považovat za stabilní. Tyto „*příklady fragmentovaných, ale stabilních demokracií*“¹ nazývá konsociačními demokraciemi. (Lijphart 1969: 211) Lijphart na základě vztahu segmentace společnosti a politické soutěže rozlišil další tři typy demokracií. Jedná se o nestabilní dostředivou demokracii, kde v heterogenním prostředí probíhá intenzivní politická soutěž. Druhým typem je dostředivá demokracie, charakteristická svou stabilitou. Vyskytuje se v homogenních zemích, kde probíhá politická soutěž. Lijphart uvádí příklad Velké Británie. Posledním typem je demokracie depolitizovaná, kde se nevyskytuje rozdělení společnosti ani politická soutěž. (Tamtéž)

¹ „cases of fragmented but stable democracies...“ (Lijphart 1969: 211) Přeloženo autorkou.

2. 2. Teorie konsociační demokracie

Lijphart konsociační demokracii charakterizoval čtyřmi znaky. První z nich je tvorba širokých koalic, tedy těch, ve kterých je zastoupena široká část společnosti a umožňují zastupovat zájmy i minoritních skupin, jelikož zahrnují více stran, než je nutně potřeba k zajištění parlamentní většiny. Druhým charakteristickým znakem konsociační demokracie je menšinové veto. Tento nástroj doplňuje podmínku velkých koalic, vzhledem k nemožnosti přehlasovat minoritní skupinu v širokých koalicích. Kritikou k tomuto znaku by mohla být možnost zablokování systému, ovšem konsociační demokracie funguje i na principu ochoty elit spolupracovat. Třetím znakem, kterým Lijphart podmiňuje svou teorii, je proporcionalita, která zajišťuje podíl křesel pro stranu, který odpovídá podílu získaných hlasů. Systém proporcionality tedy vede k proporčnějšímu výsledku, než majoritní model, kde se setkáváme s nadreprezentací vítězné strany. Poslední znak je segmentální autonomie, tedy možnost rozhodovat autonomně na úrovni regionálních celků. (Lijphart 1977: 24—26) Z uvedených znaků vyplývá primární cíl konsociačního modelu demokracie, tedy eliminaci majorizace v politice a umožnění menším subjektům účastnit se politického rozhodování. Těmito prostředky je možné i v segmentovaných společnostech zajistit stabilní politický systém, což odporuje přístupu Gabriela A. Almonda.

Pro konsociační demokracii je nezbytná spolupráce elit, které musí plnit několik podmínek. „1. *Musí být schopna rozeznat nebezpečí plynoucí z fragmentace, 2. mít zájem na uchování demokratického systému, 3. být schopna překlenout hranice mezi subkulturami a elitami jiných komunit, 4. být schopna vypracovat vhodná řešení, která by akceptovala rozdílné zájmy a požadavky jednotlivých subkultur.*“ (Hloušek, Kopeček 2003: 208)

K plné funkčnosti systému a udržení stability doplňuje Lijphart základní čtyři podmínky jeho modelu demokracie o další, které nejsou nezbytné, ale zvyšují efektivitu konsociační demokracie. (Lijphart 1977: 153—157) Jde o vyváženost mezi jednotlivými segmenty. Pokud dojde k naplnění této podmínky, je větší pravděpodobnost ochoty spolupráce mezi elitami. Pokud by jeden subjekt byl nadřazen, lze se domnívat, že by svého postavení chtěl využít a nespocoval při hledání konsenzu s ostatními segmenty společnosti.

(Lijphart 1969: 217) S touto podmínkou souvisí i Lijphartem zmiňovaná pluralitní demokracie, která pozitivně ovlivňuje efektivitu konsociačního modelu. Pluralismus téměř vylučuje možnost, kdy se jedna skupina stane dominantní a mohla by odmítnout spolupracovat. (Tamtéž) Další fakt, který vede k upevnění nebo vytvoření konsociačního typu demokracie je ohrožení státu zvenčí. V tomto případě si elity nemohou dovolit nejednotnosti. Příklady Belgie, která upevnila konsociační charakter demokracie při konfliktu mezi subkulturami a naopak došlo k jeho rozvolňování v šedesátých letech, kdy se nepotýkala s žádným konfliktem, či Libanonu, který se ke konsociační demokracii uchýlil po druhé světové válce, jsou zřetelnými důkazy platnosti tohoto faktu. (Tamtéž) Velikost státu taktéž ovlivňuje fungování konsociačního typu demokracie. Dle Lijpharta jsou velké státy více zatížené otázkami, u kterých je složité nalézt konsenzus. (Tamtéž: 217—219)

2. 2. 1 Kritika konsociačního modelu demokracie

Teorii konsociační demokracie se nevyhnula kritika. Ačkoliv jednou z podmínek pro konsociační demokracii je pluralita společnosti, hranice mezi pluralitní a homogenní společností se jevila jako nedostatečně definovaná. Lijphart za pluralitní společnost označil tu, kde se „*politické strany, zájmové skupiny, média, školy a dobrovolná sdružení organizují kolem dílčích štěpných linií...*, štěpné linie mohou být náboženské, ideologické, jazykové, regionální, kulturní, rasové nebo etnické... Skupiny obyvatel ohraničené těmito štěpnými liniemi tvoří segmenty pluralitní společnosti.“² (Lijphart 1977: 3—4) Příkladem konsociační demokracie je Belgie, ovšem vymezenost belgických štěpných linií se v čase velice proměnila. Zatímco na počátku dvacátého století byly jasně odlišitelné náboženské a ideologické štěpení, v letech šedesátých se tento systém rozkládá. (van Heute 2008) Pluralita belgické společnosti dosahovala odlišných hodnot, měnila se tedy podmínka pro aplikovatelnost Lijphartova modelu demokracie, který ovšem tento fakt přehlíží. (Steiner 1981: 340—341)

² „...that political parties, interest groups, media of communication, schools, and voluntary associations tend to be organized along the lines of segmental cleavages... cleavages may be of a religious, ideological, linguistic, regional, cultural, racial, or ethnic nature... The groups of the population bounded by such cleavages will be referred to as the segments of a plural society.“ (Lijphart 1977: 3—4) Přeloženo autorkou.

Steiner kritizuje i Lijphartův systém měření hloubky štěpných linií. Lijphart se například v jazykové konfliktní linii řídil počtem obyvatel, kteří daným jazykem hovoří, ale je to ukazatel i toho, do jaké míry jazyková konfliktní linie rozděluje společnost? Zároveň Lijphart ignoruje možnost dělení uvnitř jedné konfliktní linie. Jako příklad lze uvést dialekty německého jazyka ve Švýcarsku. (Tamtéž: 340—345) Kritik Lijphartova přístupu ke konfliktním liniím navrhl „rozšíření teorie z pluralitních na nepluralitní společnosti a upravit aspekt segmentace jako proměnné teorie.“³ (Tamtéž: 344) K rozšíření teorie i na nesegmentované společnosti došlo v devadesátých letech, kdy Lijphart empirickou teorii konsociační demokracie přeměnil na teorii konsenzuální, kterou považoval za vhodnou i pro téměř homogenní státy. (Lijphart 1999: 33) Kritika se snesla i na rozdělení rozhodovacího procesu na soutěživý a konsenzuální. Dle Steinera nelze přijmout jeden přístup na celou politiku, ale je nutné posuzovat jednotlivé případy. (Steiner 1981: 348—351) Kritiku lze v mnoha ohledech pokládat za oprávněnou, například v otázce plurality společnosti.

2. 3. Konsenzuální model demokracie versus konsociační model

Konsenzuální demokracie je považována za reformovanou konsociační demokracii. Ovšem nelze ji pokládat za totožnou s předchozím modelem. Rozdíly mezi teoriemi lze chápat jednak v odlišném počtu charakteristických rysů. Zatímco konsociační model má pouze čtyři, model novější teorie je popsán deseti rysy, které jsou rozděleny do dvou skupin. S tímto rozdílem souvisí i způsob měření charakteristik. Konsenzuální model je odlišný v tom směru, že jeho rysy lze měřit kvantitativně, což u konsociační demokracie nebylo možné, na tento fakt upozorňovali Lijphartovi kritici. Nejdůležitější odlišností je Lijphartovo chápání uplatitelnosti teorie. Konsociační model byl vyvinut pro hluboce rozdělené společnosti, z toho důvodu je vyžadováno zahrnutí i menšin. Lze ho pokládat za východisko z krizí, které byly způsobené segmentací. Oproti tomu model konsenzuální pouze usnadňuje participaci

³ „...extend the theory from plural to nonplural societies and to treat the aspect of segmentation as a variable of the theory.“ (Steiner 1981: 344) Přeloženo autorkou

menšin na rozhodovacích procesech a není vyhrazen pouze pro štěpící se společnosti, ale i pro docela homogenní. (Lijphart 2000)

2. 4. Majoritní model- nevhodný model pro rozdělené společnosti

Model konsenzuální demokracie Lijphart postavil na protikladných rysech modelu majoritního, z tohoto důvodu je následující podkapitola věnována tomuto modelu. Vzhledem k nemožnosti nalézt stát, který by podobou politického systému naplňoval všechna kritéria a bylo by ho možné považovat za plně majoritní, rozhodl se Lijphart znaky majoritní demokracie ilustrovat na Velké Británii, Novém Zélandu a Barbadosu. (Lijphart 1999: 9—30) Tyto tři státy až na malé výjimky splňovaly charakter majoritní demokracie, ovšem jak na Novém Zélandu, tak ve Velké Británii došlo v posledních letech ke změnám, které mohou vyvolat debatu o majoritní podobě těchto zemí. Znaky majoritního modelu demokracie jsou následující: (Lijphart 1999: 10—27, Hloušek, Kopeček 2003: 214—215)

- Tvorba jednobarevných vlád. Strana, která vítězí ve volbách, má v rukou veškerou moc. Existence koaličních vlád v majoritních modelech je málo častá a dochází k ní pouze z důvodu získání parlamentní většiny.
- Dominantní postavení vlády. Parlament disponuje možností kontrolovat vládu, ale předseda vlády je zároveň předsedou nejsilnější strany v parlamentu. Z tohoto důvodu má vláda silnější postavení než parlament.
- System dvou stran. Stranickému systému dominují dvě strany, které se střídají u vlády. Samozřejmě se vyskytují i další politické strany, které ale mají vlivem volebního systému zanedbatelný vliv.
- Majoritní a disproporční volební systém. Často se jedná o first-past-the-post, kdy vítěz získává všechny hlasy bez ohledu na to, s jakým podílem zvítězil. Dochází tedy k disproporčnímu výsledku voleb.
- Pluralismus zájmových skupin. Existuje velké množství zájmových skupin, které vytvářejí soutěživé prostředí. Zájmové skupiny vyvíjejí tlak na vládu bez jakékoliv kontroly.

- Centralizované vládnutí. Pokud se vyskytnou teritoriální celky, není jim dána možnost autonomního uspořádání. Veškeré rozhodování je soustředěno na centrální vládu.
- Jednokomorový parlament. V majoritním modelu často chybí horní komora parlamentu, nebo má velmi slabé postavení. Dvoukomorové uspořádání by narušilo centralizaci vlády, která je v majoritním modelu žádoucí.
- Flexibilní ústava. Ústava, k jejíž změně není vyžadována absolutní většina. Není výjimkou absence psané ústavy, jako například ve Velké Británii.
- Absence ústavního soudu. Chybí jakýkoliv soudní přezkum zákonů. Parlament má tedy možnost tvořit zákony, které nepodléhají vyšší kontrole.
- Závislost centrální banky na exekutivě. Finanční politika je kontrolována jednostrannou vládou, což odpovídá logice centralizace moci.

Majoritní model demokracie je založen na centralizaci moci v rukou vítězné politické strany. V homogenních společnostech, jako je například zmiňovaná Velká Británie by tato skutečnost neměla způsobovat problémy. Jednak dochází k alternaci mezi velkými stranami, ve Velké Británii od druhé světové války dochází ke střídání vlád konzervativních a labouristických. Ale i v případě, že se jedna strana u moci udržel delší období, jak tomu bylo v případě konzervativců v letech 1979—1996, nejsou potlačeny zájmy druhé strany, jelikož jejich ideologie není zásadně odlišná. Pokud by ovšem stejný model byl aplikován ve společnostech, kde se vyskytuje více jazykových, náboženských, etnických či rasových skupin, vedl by pravděpodobně k nepokojům. Problém dle Lijpharta spočívá v hájení zájmů určitých skupin společnosti. V majoritním modelu homogenních států jsou zájmy společnosti hájeny i ve chvíli, kdy určitá strana není u moci, vzhledem k tendenci stran shlukovat se ve středu na pomyslné škále levice-pravice. Ovšem v segmentovaných společnostech se zájmy jednotlivých skupin liší, proto by model majoritní mohl vést ke konfliktům. (Lijphart 1984: 21—23) Konflikt v severním Irsku představuje názorný příklad nepokojů vyvolaných utlačováním jedné skupiny ve společnosti. Východiskem

je právě model konsenzuální demokracie, který má jinak nestabilní segmentované demokracie přetvořit ve stabilní systémy. (Lijphart 1984: 22—23, Lijphart 1999: 33)

Sir Arthur Lewis ve svém díle *Politics in West Africa* vyjadřuje myšlenku, že princip westminsterského modelu je v odporu s demokracií kvůli své exkluzivitě. (Lewis 1965) U homogenních společností by tento výrok šlo zpochybnit na základě výše uvedených příkladů, jako je alternace nebo malý ideologický rozptyl. Ovšem v nehomogenních společnostech lze souhlasit. Představme si společnost rozdělenou do dvou náboženských skupin, z nichž je jedna menšinová. Ve westminsterském modelu, který je založen na soustředění moci v rukou většiny, by se druhá menšinová skupina nemohla zásadněji podílet na rozhodování a byla by trvale vyloučena. Tato situace by mohla narušit stabilitu systému, jako tomu bylo v Severním Irsku.

Z těchto důvodů Arend Lijphart považuje konsenzuální model demokracie pro rozdělené společnosti nezbytným a pro společnosti jednotné vhodným typem, který usnadní fungování.

2. 5. Konsenzuální model

Model konsenzuální demokracie vznikl jako protipól k demokracii majoritní. Arend Lijphart se snažil nalézt model, který by prosazoval demokratické prvky i ve společnostech, které jsou nehomogenní, ať jde o náboženské, ideologické, historické, nebo jazykové dělení. *„Co takovéto společnosti potřebují, je demokratický režim, který upřednostňuje konsenzus místo soupeření, který spíše zahrnuje, než vylučuje, a který se snaží maximalizovat vládnoucí většinu, místo spokojení se s nejnужnější většinou: konsenzuální demokracii.“*⁴ (Lijphart 1999: 33) Zároveň je to model vhodný i pro homogenní společnosti, jelikož přináší řadu výhod a dle Lijpharta i kvalitnější demokracii, o čemž bude napsáno níže.

⁴ *„What such societies need is a democracy regime that emphasizes consensus instead of opposition, that includes rather than excludes, and that tries to maximize the size of the ruling majority instead of being satisfied with a bare majority: consensus democracy.“* (Lijphart 1999: 33) Přeloženo autorkou.

2. 5. 1. Deset rysů konsenzuální demokracie

Lijphart popsal deset rysů konsenzuální demokracie, které rozdělil do dvou skupin. První pojmenoval exekutivně stranickou, jelikož obsahuje indikátory, které se týkají exekutivy, stranického a volebního systému a také zájmových skupin. Druhá skupina je federálně unitární, která se věnuje rozvržení moci. (Lijphart 1999: 3—4) První skupinu proměnných Lijphart označuje také jako „sdílenou zodpovědnost“⁵ a druhou skupinu jako „dělenou zodpovědnost“⁶. (Tamtéž: 5) Všechny rysy jsou opakem rysů majoritního modelu.

- 1. Tvorba širokých koalic: Westminsterský model je známý tvorbou jednobarevných vlád, výjimečně minimálně vítězných koalic, tedy těch, které obsahují pouze tolik členů, aby byla zajištěna parlamentní většina. Naopak model konsenzuální zahrnuje všechny důležité politické aktéry do koalice. (Lijphart 1999: 34—35, Lijphart 1984: 23—24, Hloušek, Kopeček 2003: 211—212) Toto uspořádání umožňuje najít konsensus, který vyhoví větší části společnosti, než jednobarevné vlády. Široké koalice ale úzce souvisí s ochotou elit spolupracovat a omezit soutěživost mezi stranami. Příkladem je švýcarský model sestavování vlád. Sedmičlenná vláda se již od konce padesátých let tvoří podle formule, která nezohledňuje výsledky voleb, ale umožňuje reprezentaci všech důležitých stran i jazykových skupin v zemi. Navíc tato spolupráce funguje bez ústavního ukotvení, což dokazuje ochotu elit spolupracovat. (Lijphart 1984: 24, Lijphart 1999: 34—35)
- 2. Vyvážení moci mezi legislativou a exekutivou: Britský model je ukázkovým příkladem dominance vlády nad parlamentem, ovšem cílem konsenzuálního modelu je oslabit moc vlády a vyrovnat ji s mocí parlamentní. Toho může být dosaženo kontrolními prvky, jakým je například závislost vlády na důvěře parlamentu. (Lijphart 1999: 35—36)

⁵ V originále „join-responsibility“.

⁶ V originále „divided-responsibility“.

Lijphart měřil dominanci vlády podle doby, kterou je vláda v úřadu. Minimální vítězné koalice dle Lijphartova měření mají delší dobu trvání než minoritní a velké koalice, což znevýhodňuje konsenzuální model. (Tamtéž: 134—139)

- 3. Multipartismus: Výskyt většího počtu relevantních stran je nezbytnou podmínkou pro konsenzuální model. Relevantní stranou se rozumí taková, která má buď koaliční, nebo vyděračský potenciál, což vylučuje extremistické strany. (Sartori 2005: 136) V případě systému dvou stran, který byl typický pro Velkou Británii, nemají šanci prosadit se menší strany, jelikož většinu parlamentu si rozdělí právě dvě dominantní strany. Multipartismus zaručí rozdělení parlamentních křesel mezi více stran. (Lijphart 1999: 13, 36—37) Otázkou je, kolik stran je dostatečný počet pro Lijphartův model.
- 4. Proporcionalita: Podmínka proporčního dělení hlasů zajišťuje rozdělení křesel v parlamentu podle dosažených hlasů. Nedochozí k tak velké nadreprezentaci velkých stran a podreprezentaci stran malých, jako se tomu děje ve většinovém systému. (Tamtéž: 37) Systém proporcionality by měl zajistit ne jen reprezentaci malých stran v parlamentu, ale také začlenění jednotlivých skupin společnosti do veřejné správy a systému veřejných financí. (Lijphart 1977: 38—41)
- 5. Korporativismus: Princip korporativismu usnadňuje nalézání konsenzu mezi zájmovými skupinami a státem. Vzhledem k nižšímu počtu silných zájmových skupin je omezena soutěživost. Na rozdíl od pluralitního modelu je vyjednávání s vládou vedeno koordinovaně, například v rámci tripartity. (Tamtéž: 19—18)
- 6. Federalismus a decentralizace moci: Konsenzuální model je typický decentralizací moci a převedení co nejvíce rozhodovacích procesů na federální celky. Tento systém umožňuje lepší ochranu menšin, která je pro konsenzuální model rozhodující. Nemusí jít nezbytně o teritoriální federalismus, který převádí moc mezi regionální správu, ale i o

federalismus neteritoriální, který moc převádí na kulturní, etnické či náboženské celky. (Hloušek, Kopeček 2003: 213)

- 7. Vyvážený bikameralismus: „...konsenzuální model je charakteristický dvoukomorovou legislativou, kdy je moc dělena rovnoměrně mezi dvě odlišně volené komory.“⁷ (Lijphart 1999: 200) Za konsenzuální bikameralismus lze považovat pouze ten, kde dochází k rovnoměrnému rozprostření moci mezi komorami. Například Velká Británie má ukotveny dvě komory, ale nesplňuje tuto podmínku, vzhledem k slabé horní komoře. Vyvážený bikameralismus ovlivňuje způsob volby nebo jmenování do komor, jejich reálná moc a složení horní komory. (Tamtéž: 203—208) Existuje silný vztah mezi federalismem a bikameralismem. Konsenzuální model dvoukomorový systém vyžaduje z důvodu zajištění reprezentace menšin, ať jde o geografické nebo jiné celky. (Hloušek, Kopeček 2003: 212)
- 8. Rigidní ústava: Konsenzuální model demokracie se častěji vyznačuje psanou ústavou, jejíž změna vyžaduje složitější proces než schválení prostou většinou. Může jít o potřebu souhlasu ústavní většinou, souhlasu obou komor parlamentu, nutnost referenda, které může být ztíženo potřebnou většinou, nebo souhlas teritoriálních celků. (Lijphart 1999: 219) Často je zavedena i možnost menšiny vetovat rozhodnutí většiny a tedy ochrana před majorizací.
- 9. Existence ústavního soudu: Tato podmínka úzce souvisí s existencí psané ústavy. V případě neexistence psané ústavy by soud neměl podle čeho přezkoumávat ostatní zákony, tudíž by veškerou kontrolu měla v rukou většina v parlamentu. (Tamtéž: 19—20)
- 10. Nezávislost centrální banky: Centrální banka je dalším aktérem v politických procesech, ačkoliv je mnohými autory opomíjená. Závislost

⁷ „...consensus model is characterized by a bicameral legislature in which power is divided equally between two differently constituted chambers“. (Lijphart 1999: 200) Přeloženo autorkou.

centrální banky lze považovat za centralizaci moci, která je typická pro westminsterský model demokracie. Naopak její nezávislost značí rozprostření moci mezi více aktérů, což je charakteristické pro konsenzuální model. K měření nezávislosti Lijphart použil indikátory, které vytvořili Alex Cukierman, Stevan B. Webb a Bilin Neypati. (Lijphart 1999: 233) Nejdůležitější ukazatel nezávislosti je funkční období guvernéra. Pokud je jmenován na minimálně osm let, nelze ho odvolat a zároveň nemůže plnit funkci v jiných úřadech, dosahuje centrální banka nejvyšší nezávislosti. Druhým kritériem je tvorba monetární politiky. Banka je silně nezávislá, pokud je plně zodpovědná za tvorbu měnové politiky a navíc zasahuje do rozpočtové politiky. Nejvyššího stupně nezávislosti dosahují banky, které mají cenovou stabilitu za hlavní cíl a mají rozhodovací roli ve sporech s vládou. Posledním indikátorem je poskytování úvěrů. Pokud si centrální banka plně určuje podmínky poskytování úvěrů, které může poskytovat pouze centrální vládě, je silně nezávislá. (Tamtéž: 232—242)

2. 5. 2. Je konsenzuální model nejlepší?

Lijphart na základě analýzy 36 zemí dochází v závěru své knihy *Patterns of Democracy* k názoru, že konsenzuální model demokracie je v mnoha ohledech lepší, než model majoritní. Kvalitu demokracie posuzuje podle sedmi níže uvedených ukazatelů: (Lijphart 1999: 280—293)

- Zastoupení žen: Tento ukazatel použil kvůli jeho podobnosti se zastoupením menšin. Na základě měření Lijphartovi vyšel příznivý vztah mezi konsenzuálními demokraciemi a vyšší reprezentací žen. Jako výjimku označil Francii, která se svým majoritním modelem vykazovala vysoké zastoupení žen.
- Politická rovnost: Vzhledem k obtížnosti změřit politickou rovnost, přistoupil Lijphart k měření ekonomické rovnosti. „*Ekonomická rovnost může sloužit jako náhrada, jelikož politická rovnost se pravděpodobněji*

*prosadí při chybějící velké ekonomické nerovnosti.*⁸ (Lijphart 1999: 282)

I v tomto případě se Lijphartovi podařilo nalézt vztah mezi konsenzuálností a vyšší politickou rovností.

- Volební účast: Úzce souvisí s politickou rovností. Pokud je volební účast vysoká, značí to vysokou politickou rovnost a naopak. Volební účast také znázorňuje zájem voličů o reprezentaci. Lijphart neopomenul brát v úvahu čestnost voleb nebo povinnou volební účast, která je častější u konsenzuálních modelů. Vyšší volební účast Lijphart zaznamenal u konsenzuálních zemí.
- Spokojenost s demokracií: Lijphart vycházel ze studie Hanse-Dieter Klingemanna, který v devadesátých letech měřil spokojenost obyvatel s demokracií. (Klingemann 1999: 31—33) I v tomto bodě Lijphart došel k závěru, že vyšší podpora demokracie je v konsenzuálních státech. Tato skutečnost souvisí s tvorbou širokých koalic v konsenzuálních demokraciích, která snižuje počet voličů, jejichž strana je v opozici a tudíž nemá fakticky vliv na rozhodování ve státě, a naopak zvyšuje podíl voličů, kteří volili vládní stranu.
- Blízkost vlády a voličů: Tento ukazatel znázorňuje vzdálenost průměrného voliče od postavení vlády na levo-pravé škále. Vzhledem k blízké souvislosti s bodem popsaným výše je názorová blízkost voliče a vlády větší v Lijphartově modelu, ze stejných důvodů, jako je větší spokojenost s demokracií.
- Zodpovědnost a korupce: Vztah mezi nižší mírou korupce a konsenzuálním modelem demokracie se Lijphartovi nepodařilo jasně prokázat, ovšem jako pozitivum vyzdvihuje snadnější obměnu vlád v konsenzuálním modelu, a tedy možnost odstranit nezodpovědné z centra politického dění.
- Hypotézy Johna Stuarta Milla: Pod tímto kritériem se skrývá jednak podpora vlády od voličů, tedy procento voličů, kteří odevzdali hlas straně, jež poté vytvořila vládu, a jednak také případy, kdy je vláda podporována většinou společnosti. V majoritním modelu není neobvyklé, že vytvořená

⁸ „...Economic equality can serve as a valid proxy, since political equality is more likely to prevail in the absence of great economic inequalities.“ (Lijphart 1999: 182) Přeloženo autorkou.

vláda nemá podporu většiny společnosti, což může vést k degradaci demokratických principů. Oproti tomu v konsenzuálních modelech je politika vytvářena v širokých koalicích, které mají větší podporu voličů. Výsledky, ke kterým Lijphart došel na základě měření ve vybraných zemích, ovšem nedokazují zásadní vztah mezi konsenzuálností a větší podporou vlád.

Ve výčtu výhod zachází Lijphart ještě dále a jmenuje další čtyři oblasti, ve kterých se konsenzuální model osvědčuje lépe, než model většinový. První je oblast sociálního státu. Konsenzuální demokracie dle Lijpharta vykazují lepší sociální péči o obyvatele bez ohledu na ekonomickou vyspělost daného státu. Druhou oblastí je ochrana životního prostředí, kterou Lijphart považuje za lepší také v konsenzuálních modelech. V oblasti trestního práva jsou státy s konsenzuálním modelem demokracie méně restriktivní, mají menší počet uvězněných a méně často se u nich vyskytuje trest smrti. Poslední oblast, kterou Lijphart zmiňuje je zahraniční pomoc, kterou konsenzuální demokracie poskytují více, než státy majoritní. (Lijphart 1999: 293—300)

Ačkoliv je konsenzuální model složitější na aplikaci, lze ho nastavit tak, aby plně vyhovoval specifickým potřebám dané země. (Lijphart 1984: 210) Výše vyjmenované výhody přivedly Lijpharta k domněnku, že konsenzuální model demokracie je lepší, než model majoritní. Nově utvářené státy nebo státy, které zvažují reformu demokracie, by proto měly aplikovat právě jeho model. *„Toto doporučení je relevantní, a dokonce urgentní pro společnosti, které mají hluboké kulturní a etnické společenské štěpné linie, ale je také relevantní pro více homogenní společnosti.“*⁹ (Lijphart 1999: 302) Právě za tvrzení, kterým Lijphart konsenzuální model demokracie činní stejně vhodným pro homogenní společnosti si vysloužil častou kritiku.

⁹ *„This recommendation is particularly pertinent, and even urgent, for societies that have deep cultural and ethnic cleavages, but it is also relevant for more homogeneous countries.“* (Lijphart 1999: 302) přeloženo autorkou.

2. 5. 3. Kritika konsenzuálního modelu demokracie

Stejně jako konsociační demokracie se i konsenzuální model setkal s častou kritikou. Novější model byl dokonce kritizován mnohem více, než teorie konsociační. Hlavní problém byl spatřován v jeho vhodnosti pro homogenní společnosti. Lijphart argumentuje nevýhodou alternace vlád, která je typická pro většinový model. Podle Lijpharta může mít za následek radikální změny v politice. Jako extrémní příklad v ekonomické oblasti uvádí střídání znárodnění a privatizace. (Lijphart 1994: 12) Český politolog Miroslav Novák ovšem argumentuje studií, která dokazuje, že „...ve většinových demokraciích alternace vlád obvykle nevyvolávají dramatické obraty (otřesy), které by mohly vážně ohrozit normální chod politiky.“ (Novák 1988:14) Naopak upozorňuje na skutečnost, že chybějící alternace vede k růstu popularity antisystémových stran. Voliči tak protestují proti etablovaným stranám, s nimiž jsou nespokojeni. (Tamtéž: 48) Novák navíc nesouhlasí s tvrzením, že konsenzuální demokracie má příznivější vliv na ekonomický růst. Vztah mezi typem demokracie a ekonomikou nebyl dokázán. Příklad Velké Británie tento fakt dokazuje, když se zaměříme na její ekonomické výsledky, které se během let měnily, avšak model demokracie zůstal stejný. Je tedy zřejmé, že ekonomika země závisí na jiných faktorech, než je zvolený model demokracie. (Tamtéž: 45—47) Novák poukazuje i na nevhodnost měřit kvalitu demokracie podle volební účasti. Lijphart nezahrnul do měření volební účasti konsenzuální Švýcarsko, přičemž v této zemi je volební účast velice nízká. Novák zastává názor, že příčinou tohoto jevu je několik let nezměněné složení vlády, což je paradoxně jedním ze zásadních švýcarských konsenzuálních prvků. Velká volební účast se navíc vyskytuje v zemích, kde jsou dva od sebe dalece vzdálené póly, což se v konsenzuálních modelech nevyskytuje. Hlavním bodem jeho kritiky byla i vhodnost modelu konsenzuální demokracie pro všechny, tedy i homogenní země. Vzhledem k nepotvrzenému vztahu mezi modelem demokracie a socioekonomickými výsledky nepovažuje konsenzuální model za lepší. „Westminsterský i konsenzuální model mají každý své výhody a nevýhody.“ (Tamtéž: 44) Nevidí důvod, proč v homogenních společnostech používat model, který může být zablokován menšinami, namísto modelu, který dává vzniknout silnějším vládám. (Tamtéž: 41—45)

Dle Sartoriho navíc velké koalice vedou k nejasné odpovědnosti za vykonanou politiku a „...ve srovnání s koalicemi sestavenými z co možná nejmenšího počtu vítězů jsou zpravidla heterogennější, a tudíž se snáze zablokují a upadají do stavu neakceschopnosti.“ (Sartori 2001: 85) Dalším problémem je možné zablokování systému v případě neochoty elit spolupracovat a využívání menšinového veta. Dále je kritizováno i nejasné vymezení podmínek. Například Lijphart používá pojem pluralitní společnost, ale neupřesňuje, do jaké míry musí být pluralitní. Hloušek a Kopeček upozorňují i na použití menšinového veta, které Lijphart podmínil ochranou životního zájmu menšiny, ale již nestanovil, co oním životním zájmem je a co není. (Hloušek, Kopeček 2002: 9) Manfred Schmidt uznává výhody konsenzuálního modelu, které se týkají začlenění menšin, větší volební účasti, ale upozorňuje na variace, kterých je v rámci konsenzuálního modelu více, a na odlišné výsledky u zemí méně rozvinutých. Kritizuje Lijphartův názor, který považuje konsenzuální model za nejvhodnější pro všechny státy. Dle Schmidta je nutné uvědomit si odlišné potřeby jednotlivých států a nelze tvrdit, že jeden model je vhodný pro všechny stejně. Na konsenzuálním modelu kritizuje i zdlouhavé rozhodování, vzhledem k nutnosti hledat konsenzus, a také nejasnou zodpovědnost politiků, kteří nejsou pod takovým dozorem veřejnosti, jako v modelu majoritním. (Schmidt 2002: 147—152)

Kritiky byl tedy konsenzuální model demokracie vnímán jako nadbytečný, jelikož se pro homogenní společnosti jevil jako nevhodný a pro rozdělené společnosti starší konsociační model postačoval. Navíc jak Sartori poukazuje, hledání konsenzu je zakotveno i ve většinovém modelu demokracie, tudíž nelze konsenzuální model označit za lepší, vzhledem k jeho nevýhodám, které jsou popsány výše. (Sartori 2001: 85)

Konsenzuální demokracie si ovšem našla i své příznivce. Markus Crepaz považuje konsenzuální demokracii za více zodpovědnou, co se týče reprezentace, rovnosti a participace, než je model majoritní demokracie. (Hloušek, Kopeček 2002: 7) Otázkou ovšem je, zda homogenní společnosti potřebují zodpovědný přístup v otázce reprezentace, pokud je ideologická vzdálenost mezi stranami minimální, navíc s rizikem zablokování a nefunkčnosti systému. V českém prostředí konsenzuální model obhajoval Michal Klíma, který

v něm spatřoval možnost zlepšit vyjednávání, širší souhlas a toleranci. Výhodu spatřuje v koaličních vládách, které dokáží efektivněji jednat. Navíc spolupráce stran umožňuje eliminovat chyby, ke kterým by spíše došlo v jednobarevných vládách. (Klíma 1999: 181)

3. Analytická část

3. 1. Proporční volební systém

Volby do Poslanecké sněmovny ČR se konají pomocí listinného poměrného volebního systému, což je ukotveno i v ústavě ČR. (Ústava ČR: hlava druhá, čl. 18) Tyto volební systémy mohou dosahovat různých výsledků, což je ovlivněno a) velikostí volebních obvodů, b) volební formulí, c) nastavením volební klausule, d) počtem skrutinií. (Lebeda 2008: 28) Pomocí těchto faktorů lze z poměrného systému vytvořit systém vedoucí k nepoměrnému volebnímu výsledku. V následující kapitole se autorka zaměří na jednotlivé faktory listinného poměrného systému v ČR.

- Volební klausule

K eliminaci počtu stran slouží volební klausule. Tato stanovená minimální hranice hlasů propouští politické subjekty k možnosti získat mandát. Hlavním cílem tohoto faktoru je zabránit přílišné fragmentaci Poslanecké sněmovny. Volební klausule v ČR je pro kandidující politické strany ustanovena na hladině pěti procent. Pro koalice dvou stran je po volební reformě z roku 2000 hranice stanovena na 10 %, pro tříčlenné koalice na 15 % a čtyřčlenné koalice musí překonat 15% hranici. (Lebeda 2004a: 237) „...uzavírací klausule má klíčový dopad na proporcionalitu a charakter výsledků nového volebního systému.“ (Tamtéž) Vliv klausule na proporcionalitu volebních výsledků úzce souvisí s psychologickým efektem klausule. Pokud voliči taktizují a dají hlas straně, u které je překročení klausule téměř jisté, dochází k menší proporcionalitě, než by tomu bylo bez taktizování, což je často při novém zavedení klausule. Velký počet propadlých hlasů tedy vede k většinovému efektu a tím menší proporcionalitě volebních výsledků. (Charvát 2010: 18—19) Počet propadlých hlasů ve volbách do Poslanecké sněmovny ČR od roku 1996 do roku 2013 se pohybuje kolem 12 %, výjimkou je rok 2006, kdy byl počet propadlých hlasů nejmenší (5,97 %), a rok 2010, kdy byl naopak počet propadlých hlasů největší (18,82 %). (Novák 1996, ČSÚ) Klausuli pět procent vnímá Lijphart jako velkou překážku pro malé strany, v čemž se jistě nemýlí. (Lijphart 1999: 153) Její

snížení by ovšem vedlo k roztržité Poslanecké sněmovny a k ještě slabšímu postavení vlád. Průměrně je v ČR vlivem volební klauzule z procesu rozdělování mandátů vyřazeno dvacet politických subjektů. Účinek volební klauzule má tedy dopad na podobu stranického systému i sestavování vlád. Jednak dochází ke snižování počtu stran v Poslanecké sněmovně, což by mělo vést ke tvorbě stabilnějších vlád. V případě vysokého počtu stran v Poslanecké sněmovně by se dal očekávat vznik širokých koalic, které jsou často nestabilní a neakceschopné. Pro tvorbu efektivních a stabilních vlád je ovšem lepší tvořit menší volební obvody, o čemž bude psáno níže. Klauzule také zabraňuje antisystémovým stranám dostat se do sněmovny, tudíž zabraňuje velké ideologické vzdálenosti. Konkrétním příkladem může být případ antisystémové SPR-RSČ, která v roce 1998 nepřekročila hranici pěti procent, a tím došlo ke snížení polarizace stranického systému. Klauzule ovšem může vést i ke snížení volební účasti, jelikož riziko propadnutí hlasu je pro voliče demotivující. (Novák 1996)

- Volební formule

Volební reformou z roku 2000 došlo ke změně volební formule z původní Hagenbach-Bischoffovy kvóty na d'Hondtův dělitel. Tím bylo způsobeno minimální omezení proporcionality výsledků voleb. Při ilustraci na výsledcích voleb 2002 nová volební formule přidala po jednom mandátu ODS a KSČM na úkor Koalice. (Lebeda 2004a: 236) (D'Hondtův dělitel je považován za formuli, která vede k méně propočním výsledkům, jelikož zvýhodňuje velké strany.

- Velikost volebních obvodů

Velikost volebních obvodů je další faktor, který významně ovlivňuje proporcionalitu volebního výsledku. Obecně platí, že čím větší volební obvod, tím větší je proporcionalita. Velikostí obvodu je myšlen počet mandátů, které jsou v obvodě rozdělovány. I poměrný volební systém s malými, například jednomandátovými obvody, povede k naprosto dispropočním výsledkům. ČR je dělena do čtrnácti volebních obvodů, přičemž obvody odpovídají krajským celkům. (Kolář et al. 2013: 102—104 Nevýhodou takto tvořených volebních

obvodů je různorodost jejich velikosti, například v největším Středočeském kraji se rozděluje 25 mandátů, oproti tomu v nejmenším Karlovarském pouhých 5. Tím se mění přirozený práh. V Praze byla hodnota přirozeného prahu v roce 2002 3,8, ovšem v Karlovarském kraji dosahovala hodnota 14 %. (Lebeda 2004a: 240—241) Zatímco v Praze je podporována proporcionalita, naopak v Karlovarském kraji dochází vlivem malé velikosti volebního obvodu k malé proporcionalitě volebního výsledku.

- Počet skrutinií

Po roce 2000 byl počet skrutinií snížen ze dvou na jedno. Tento krok byl logickým vyústěním přijetí nové volební formule. d'Hondtův dělitel přerozděluje veškeré mandáty na úrovni 14 krajů, tudíž není co přerozdělovat ve druhém skrutiniu. Ovšem můžeme se setkat i s d'Hondtovým dělitelem v kombinaci s více skrutinií, kde se rozdělují kompenzační mandáty, tak se v ČR ale neděje. Vyšší počet skrutinií sebou přináší větší proporcionalitu, přesto změna v roce 2000 nevedla k disproporčním výsledkům, pouze proporci nepatrně zmenšila. V modelu s jedním skrutiniem dosahoval index proporcionality v roce 2002 hodnoty 1,16 a v modelu se dvěma skrutinii hodnoty 0,48. (Tamtéž: 239)

Volební poměrný systém v ČR odpovídá požadavku Arendta Lijpharta pro aplikaci konsenzuálního modelu. Ovšem jednotlivé faktory spíše přispívají ke snižování proporcionality. Vzhledem k přítomnosti volební klauzule a výskytu i malých volebních obvodů, dochází k mírnému snížení proporcionality volebního systému. Na druhou stranu hodnota volební klauzule 5 % je standartní a nevymyká se v porovnání s evropskými státy, navíc v případě neexistence tohoto omezení by byla ohrožena funkce systému, jako tomu bylo v Polsku na počátku devadesátých let. Ani d'Hondtova volební formule nesnižuje proporcionalitu tak významně, jako například Dánský dělitel. Český volební systém tedy zapadá to konsenzuální části škály, ovšem vzhledem k mírnému omezení proporcionality vlivem jednotlivých faktorů ho nezařadím na pozici plné konsenzuálnosti.

Do jaké míry je pro ČR zavedený volební systém vhodný či nevhodný, je otázka druhá. I z těchto důvodů zde byly během let 1998—2002 snahy

reformovat volební systém směrem k většinovému výsledku, který by byl v mnoha ohledech vhodnější. Podle politologa Michala Kubáta je pro český systém mnohem více vhodný dvoukolový většinový systém. Ten by eliminoval extremistické strany (v českém případě KSČM), umožnil by vznik stabilnějších vlád, ale zároveň by nevyloučil menší strany, pokud by byly schopny spolupracovat. (Kubát 2013) Menší proporce volebních výsledků by prospěla tvorbě vlád. Jednak by s menší pravděpodobností vznikaly menšinové vlády, které jsou proslulé svou krátkou životností. Byl by ale omezen i vznik ideově nepříbuzných koalic. Lze se tedy domnívat, že při zavedení většinových prvků do českého volebního systému by byl dán základ pro vznik stabilnějších vlád, ale došlo by k přiblížení k majoritnímu modelu. Změnou volebního systému by došlo k omezení počtu stran a ke změně tvorby vlád, jelikož volební systém významně ovlivňuje tyto proměnné, detailně se tomuto faktu bude autorka věnovat v dalších podkapitolách.

3. 2. Multipartismus

Stranický systém v ČR prošel dlouhodobým vývojem. Počet stran v Poslanecké sněmovně se pohybuje v rozmezí pěti až sedmi subjektů. Ve volbách v roce 1996 se za antisystémové strany daly považovat KSČM A SPR-RSČ. Druhá jmenovaná v žádných následujících volbách nebyla schopna dostat se do sněmovny, tudíž se stranický systém dodnes potýká pouze s jednou antisystémovou stranou, která získává poměrně vysokou podporu voličů.

S posledními volbami se do Poslanecké sněmovny dostalo sedm stran. Z toho žádná nemá dominantní postavení. Komunistická strana vzhledem ke svému postavení má téměř nulový koaliční potenciál. Podle Giovanna Sartoriho počet sedmi relevantních stran odpovídá extrémnímu multipartismu. (Sartori 2005: 135—142)

Stranický systém v ČR se od umírněného pluralismu, dostal k extrémnímu multipartismu se šesti politickými stranami. Navíc jsou od sebe politické strany poměrně ideologicky vzdálené, což nenapomáhá tvorbě koalice. (Kubát 2013) Otázkou zůstává, do jaké role se zformuje nové hnutí Úsvit, které se do poslední doby jevílo jako málo čitelné.

ČR tedy odpovídá Lijphartově požadavku systému více stran a s přihlédnutím pouze ke kritériu počtu politických stran by bylo možné zařadit ji ke konsenzuálnímu modelu. Ovšem stranický systém v ČR nenaplnuje předpoklad spolupráce mezi stranami. Spíše panuje soutěživé prostředí, které je zřetelné při formování vlád i schvalování jednotlivých politik. Ačkoliv se tedy v ČR vyskytuje multipartismus, nelze jej považovat za jasný indikátor konsenzuálního modelu. Je nutné uvědomit si, že multipartismus v ČR je produktem poměrného volebního systému. V tomto nastavení ale stranický systém funguje minimálně konsenzuálně. V konsenzuálním modelu se předpokládá ochota politických stran vzájemně spolupracovat a budovat určitá rozhodnutí, na kterých bude panovat shoda. Ochota ke spolupráci souvisí i se sestavováním vlád, kdy nepřevažuje záporný koaliční potenciál a je možné vytvářet i široké koalice, jelikož strany jsou ve vzájemné shodě. V českém prostředí se tvorba širokých koalic jeví jako nepravděpodobná, vzhledem k často panujícímu zápornému koaličnímu potenciálu, tedy neochotou stran vzájemně spolupracovat. Například v roce 1998 vedl záporný koaliční potenciál až k vytvoření jednobarevné menšinové vlády. Majoritní chování se projevuje i ignorací opozice, což často vede k rapidním změnám v prováděných politikách. Příkladem může být podoba důchodové reformy, kde strany napříč politickým spektrem nebyly schopné dojít ke shodě, zatímco Nečasova vláda přijala podobu reformy, současná největší vládní strana ČSSD usiluje o zrušení její části. Podobně je tomu u daňové politiky, kdy ČSSD chce opět snížit hodnotu DPH, která byla pravicovou vládou před nedávnem změněna. Je tedy zřetelná soutěž mezi stranami bez snahy k nalezení konsenzu.

Dle Lijpharta je stranický systém jedním z nejdůležitějších ukazatelů konsenzuálního nebo majoritního charakteru demokracie, jelikož úzce souvisí s tvorbou vlád a tedy i koncentrací moci v rukou jedné nebo několika stran. (Lijphart 1999: 62) Povaha stranického systému v ČR, který jsem zařadila do středu na škále konsenzuální – majoritní by měla tedy úzce souviset s tvorbou vlád, o čemž bude blíže napsáno v následující kapitole.

3. 3. Vlády v České republice

Ve volbách 1996 pětiprocentní uzavírací klauzuli překročilo celkem šest politických stran. Nejvyšší počet hlasů obdržela Občanská demokratická strana (ODS), dále Česká sociálně demokratická strana (ČSSD), Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), Křesťanská demokratická unie-Československá strana lidová (KDU-ČSL), Sdružení pro republiku-Republikánská strana Československa (SPR-RSČ) a Občanská demokratická aliance (ODA). (Český statistický úřad) Viz tabulka 2.

Tabulka 2: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny PČR v roce 1996

Strana	Zisk hlasů v %	Zisk mandátů
ČSSD	26,44	61
ODS	29,62	68
ODA	6,38	13
KDU-ČSL	8,08	18
KSČM	10,33	22
SPR-RSČ	8,01	18

Zdroj: ČSÚ

Po volbách vznikla koalice složená z ODS, ODA a KDU-ČSL. Vznikla tedy menšinová vláda s 99 křesly v Poslanecké sněmovně. Pokud ovšem vyřadíme KSČM a SPR-RSČS, vzhledem k jejich chybějícímu koaličnímu potenciálu, nebyla možnost jiné koalice, která by si byla ideově příbuzná. V případě spojení ČSSD a KDU-ČSL by sice bylo dosaženo parlamentní většiny, ovšem podoba takové koalice nepřipadala v úvahu jednak kvůli ideové vzdálenosti a také nedostatečnému ukotvení ČSSD na politické scéně, navíc takovou spolupráci vedení KDU-ČSL odmítalo. (Novák 2004: 327—328, Havlík 2011: 55) Vzniklá koalice by ovšem nezískala důvěru bez podpory sociální demokracie. (Havlík 2011: 56) Ačkoliv koalice byla relativně ideově příbuzná, následoval její předčasný konec, po kterém se ČR poprvé setkala s polouřednickým kabinetem.

V následujících volbách v roce 1998 se do Poslanecké sněmovny dostalo o jeden subjekt méně než v roce 1996, tedy pět. Největší zisk

zaznamenala ČSSD, za ní se umístila ODS, pětiprocentní klauzuli překročila KDU-ČSL, KSČM a Unie svobody (US). (ČSÚ) Podrobné výsledky viz tabulka 3.

Tabulka 3: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny PČR 1998

Strana	Zisk hlasů v %	Zisk mandátů
ČSSD	32,31	74
ODS	27,24	63
KDU-ČSL	9	20
KSČM	11,03	24
US	8,6	19

Zdroj: ČSÚ

Po volbách vznikla patová situace, jelikož ČSSD garantovala nespolupráci s ODS i US. Strana US odmítala spolupracovat s ČSSD a vztahy s ODS nebyly taktéž idylické. ODS před volbami odmítla spolupráci s ČSSD, ale výtky měla i ke KDU-ČSL i US. Povolebním vyjednáváním tedy dominoval záporný koaliční potenciál, který znemožnil vytvoření koaliční vlády. (Klíma 2001: 17—23) Výsledkem byla jednobarevná menšinová vláda ČSSD, která se ovšem opírala o podporu ODS, stanovenou v opoziční smlouvě. Podle politologa Michala Klímy se nejednalo o menšinovou vládu, ale o „*tichou velkou koalici*“ (Tamtéž: 20)

Ve volbách v roce 2002 ČSSD zopakovala své vítězství. Do Poslanecké sněmovny se dostala dále ODS, KSČM a koalice tvořená KDU-ČSL a US. (ČSÚ) Podrobné výsledky voleb jsou zaznamenány v tabulce 4.

Tabulka 4: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny PČR v roce 2002

Strana	Zisk hlasů v %	Zisk mandátů
ČSSD	30,2	70
ODS	24,47	58
KSČM	18,51	41
KDU-ČSL, US-DEU	14,21	31

Zdroj: ČSÚ

Po těchto volbách vznikla koalice s nejnižší možnou nadpoloviční podporou 101 hlasů. ČSSD se rozhodla spolupracovat s koalicí KDU-ČSL a US-DEU. „Vzhledem k ideovým rozdílům mezi členy koalice (zejména mezi sociální demokracií a US-DEU) je možno označit Špidlův kabinet jako minimální vítěznou ideově nepropojenou koalici.“ (Havlík 2011: 63) Takto složená vláda přežila až do konce svého volebního období, ačkoliv se v jejím čele vystřídali tři předsedové.

Volby v roce 2006 sebou přinesly opět složitou povolební situaci, ačkoliv obě největší strany získaly maximální počty hlasů ve své historii. Vítězem voleb se stala ODS, následovala ČSSD, KSČM, KDU-ČSL a hranici pěti procent překročila poprvé i Strana zelených (SZ). Podrobné výsledky viz tabulka 5.

Tabulka 5: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny PČR v roce 2006

Strana	Zisk hlasů v %	Zisk mandátů
ČSSD	32,32	74
ODS	35,38	81
KDU-ČSL	12,81	13
KSČM	7,22	26
SZ	6,29	6

Zdroj: ČSÚ

Mirek Topolánek nejdříve vytvořil jednobarevnou menšinovou vládu ODS, která měla mít pouze dočasný charakter (Havlík 2011: 67) Tato jednobarevná vláda ovšem poprvé v historii ČR nezískala důvěru Poslanecké sněmovny. Po této zkušenosti se prezident Václav Klaus i Mirek Topolánek snažili o vznik široké koalice, což ztroskotalo na neochotě SZ a následně i ČSSD. (Tamtéž: 67—69) Z toho důvodu vznikla menšinová koalice ODS, KDU-ČSL a SZ, která taktéž nedosahovala na nadpoloviční většinu, ale dokázala získat důvěru poslanců a vládnout až do dubna roku 2009, k čemuž významně přispěli přeběhlíci. V dubnu 2009 byla vládě vyslovena nedůvěra. Do voleb v roce 2010 zemi vedl úřednický kabinet Jana Fischera.

Ve volbách 2010 uspěla ČSSD, ODS, KSČM a nové strany jako TOP 09 a Věci veřejné (VV).

Tabulka 6: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny PČR v roce 2010

Strana	Zisk hlasů v %	Zisk mandátů
ČSSD	22,08	56
ODS	20,22	53
KSČM	11,27	26
TOP 09	16,7	41
VV	10,88	24

Zdroj: ČSÚ

Ačkoliv vítězem voleb byla ČSSD, nebyla schopna nalézt koaličního partnera k vytvoření funkční vlády. Proto vznikla koalice ODS, TOP 09 a VV, kterou lze označit za „*minimálně vítěznou ideově propojenou koalici*“ (Halík 2011: 72) Takto sestavený Nečasův kabinet měl ve sněmovně 118 křesel, což je nejvíce z výše jmenovaných vlád. Toto uskupení se během svého fungování rozdrobilo vlivem odchodu VV. Nicméně ODS s TOP 09 vládly až do června 2013, kdy vláda podala demisi a umožnila vznik třetí úřednické vlády v historii ČR.

Předčasné volby na podzim 2013 znamenaly nárůst počtu stran v Poslanecké sněmovně. Ve volbách uspěla ČSSD, nové hnutí ANO 2011, TOP 09, KSČM, ODS, KDU-ČSL a Úsvit přímé demokracie Tomio Okamury (Úsvit).

Tabulka 7: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny PČR 2013

Strana	Zisk hlasů v %	Zisk mandátů
ČSSD	20,45	50
ODS	7,72	16
KDU-ČSL	6,78	14
KSČM	14,91	33
TOP 09	11,99	26
ANO 2011	18,65	47
Úsvit	6,88	14

Zdroj: ČSÚ

Koalici po dlouhém vyjednávání vytvořila ČSSD, ANO 2011 a KDU-ČSL. Tato minimálně vítězná koalice vládne i v současné době.

Je tedy patrné, že ČR tenduje k tvorbě minimálně vítězných koalic nebo menšinových vlád, které mají nejnižší průměrnou životnost. Ze šesti posledních vlád v ČR byly tři menšinové, z toho jedna jednobarevná (1996—1998, 1998—2002, 2006—2009) a tři minimálně vítězné (2002—2006, 2010—2013, 2013—dosud). Ani jednou tedy nevznikla konsenzuální podoba kabinetu. Nesetkáváme se se snahou tvořit nadbytečně velké koalice, spíše naopak je snaha zahrnout nejnútnejší počet aktérů. Zároveň není možné, aby vznikla jednobarevná většinová vláda, což je dáno volebním systémem.

Podle Lijphartova tvrzení by se ČR podle tvorby minimálně vítězných koalic nebo menšinových vlád řadila spíše k majoritním zemím. *„Je jasné, že minimálně vítězné koalice a jednostranické vlády reprezentují většinový charakteristiky a že nadrozměrné a koaliční vlády vykazují konsenzuální znaky.“*¹⁰ (Lijphart 1999: 103). U nás vzniklé koalice ale nelze chápat ve smyslu, který si představoval Lijphart. Důvod vzniku koalic v ČR je pouze dosáhnout na parlamentní většinu. Z těchto důvodů se zařazení ČR ke konsenzuálnímu nebo majoritnímu modelu podle typu vlád, které tu vznikají, může jevit jako velice složité. Volební systém neumožňuje vznik jednobarevných vlád, vzhledem k proporčním výsledkům. Je tedy zúžena pomyslná škála znázorňující majoritní nebo konsenzuální charakter. Za majoritní podobu vlády v systému s poměrným volebním systémem lze tedy považovat i menšinovou vládu či minimálně vítěznou koalici. Konsenzuální charakter vlád zůstává stejný, jak ho popsal Lijphart, tedy široké koalice. V rámci toho, co český volební systém umožňuje, dochází k sestavování takových vlád, které jsou maximálně majoritní. Proto řadím ČR k majoritnímu modelu demokracie ve způsobu formování vlád.

¹⁰ „It is clear that minimal winning and one-party cabinets represent majoritarian characteristics and that oversized and coalition cabinets express consensus traits.“ (Lijphart 1999: 103) Přeloženo autorkou.

3. 4. Vztah mezi exekutivou a legislativou

Při vymezení vztahů mezi vládou a parlamentem je nutné ujasnit si, zda jde o parlamentní nebo prezidentský režim. Lijphart stanovuje tři odlišná kritéria mezi těmito dvěma režimy. Zaprvé parlamentní režim se vyznačuje závislostí vlády na důvěře parlamentu a postavením premiéra v čele vlády. Zadruhé způsob volby prezidenta. Posledním rozdílem je kolegiálnost při přijímání rozhodnutí v parlamentním režimu. (Lijphart 1999: 117—118) Navíc určujícím znakem parlamentního uspořádání je i dualita moci výkonné, která je v ČR rozdělena mezi vládu a prezidenta. Klaus von Beyme uvádí i možnost kumulace poslaneckého a ministerského mandátu. (Kolář et al. 2013: 25—26) Ačkoliv není nutné dokazovat, že ČR je parlamentní režim, jelikož na tom panuje obecná shoda, v následujícím odstavci budou uvedeny konkrétní prvky vztahu mezi vládou a Poslaneckou sněmovnou.

Vláda ČR je povinna předstoupit před Parlament a žádat o vyslovení důvěry, a to do třiceti dnů od svého jmenování. (Ústava ČR) K vyslovení důvěry stačí nadpoloviční většina přítomných, tedy pouhých 34 poslanců. Stejně tak může být vládě vyslovena nedůvěra. K úspěšnému vyslovení nedůvěry je ovšem potřeba nadpoloviční většiny všech, což činí 101 poslanců. Pokud je nedůvěra vládě vyslovena, musí vláda podat do rukou prezidenta demisi. (Ústava ČR)

Dalším kontrolním mechanismem jsou interpelace, na které mají nárok pouze členové Poslanecké sněmovny. Jsou buď písemné, nebo ústní a ministr je povinen na ně reagovat. Hlavním cílem interpelací je podat informace Poslanecké sněmovně. Informovanost Poslanecké sněmovny je zajištěna i povinnou účastí vlády na jednání Poslanecké sněmovny, pokud je o to požádáno. (Ústava ČR, Kolář et al. 2013: 320—330) Bohužel nejsou tyto mechanismy v ČR ukotveny tak, jako například ve Velké Británii.

Do legislativně-exekutivních vztahů je nutné zahrnout i možnost rozpuštění Poslanecké sněmovny. Tuto pravomoc má prezident republiky, pokud dojde k následujícím situacím: „a) *Poslanecká sněmovna nevyslovila důvěru nově jmenované vládě, jejíž předseda byl prezidentem republiky jmenován na návrh předsedy Poslanecké sněmovny, b) Poslanecká sněmovna se neusnese do tří měsíců o vládním návrhu zákona, s jehož projednáním*

spojila vláda otázku důvěry, c) zasedání Poslanecké sněmovny bylo přerušeno po dobu delší, než je přípustné, d) Poslanecká sněmovna nebyla po dobu delší tří měsíců způsobilá se usnášet, ačkoliv nebylo její zasedání přerušeno a ačkoliv byla v té době opakovaně svolána ke schůzi, e) Prezident republiky Poslaneckou sněmovnu rozpustí, navrhne-li mu to Poslanecká sněmovna usnesením, s nímž vyslovila souhlas třípětinová většina všech poslanců.“ (Ústava ČR: Hlava druhá, čl. 35)

K druhé složce exekutivy, tedy prezidentovi, disponuje Parlament ČR možností podat na něho ústavní žalobu, pokud jsou naplněny předpoklady k tomuto kroku, nebo ho zbavit funkce, pokud není schopen vykonávat svůj úřad. (Kolář et al. 2013: 346—347)

Exekutiva je sice duální, ale prezident disponuje pouze omezenými pravomocemi. Většina moci je tedy rozdělena mezi vládu a Parlament, což odpovídá konsenzuálnímu modelu. Vláda je tady v ČR závislá na Parlamentu a je povinna plnit určité funkce v tomto vztahu, což vede k omezení její moci. I vlivem krátké životnosti vlád v ČR je lze považovat za slabé. Parlament oproti tomu disponuje velice silným postavením. V zákonodárném procesu má možnost výrazně zasahovat do vládní politiky. I v ústavě je parlamentu dáno velice silné postavení, které je například dáno složitým procesem rozpuštění Poslanecké sněmovny. (Kolář et al. 2013: 404—407) O dominanci vlády v ČR tedy nemůže být řeč. Dovoluji si tvrdit, že Parlament má silnější postavení než vláda, z tohoto důvodu považuji vztah mezi exekutivou a legislativou za plně konsenzuální.

3. 5. Organizace zájmových skupin

Zájmové skupiny jsou nepostradatelnou složkou, která má vliv na formální politiky v dané zemi. Jejich organizace proto ovlivňuje podobu demokratického modelu. Pluralismus je charakteristický soutěží mezi zájmovými skupinami, které se podílí na vytváření politiky. Lijphart ho přiřadil k majoritní podobě demokracie. Naopak v neokorporativismu se tato soutěž děje pod dohledem státu a vztahy mezi státem a zájmovými skupinami jsou institucionalizovány. Tento model uspořádání zájmových skupin je typický pro konsenzuální model demokracie. (Schubert 1992: 7—8, Lijphart 1999: kap. 9)

V ČR je organizace zájmových skupin ošetřena v zákoně o sdružování občanů. Zájmové skupiny i politické strany vznikají nezávisle na státu, který nepovoluje jejich vznik, pouze dochází k registraci na Ministerstvu vnitra. V těchto sdruženích má každý právo dobrovolně se organizovat. Tento pohled na zájmové skupiny v ČR je spíše pluralitní, zájmové skupiny jsou nezávislé, dobrovolné, nehierarchizované a nátlakem na politickou moc dosahují svých zájmů. Zájmové skupiny vznikají nezávisle na státě, který nezasahuje do jejich fungování. Zájmové skupiny jsou nuceny lobbovat za své zájmy, ale není stanovena nutnost vyslechnout je při formování politiky. Ovšem postavení některých profesních komor v ČR není v plném souladu s pluralitním modelem. Jednak neodpovídá povinné členství, které je zavedeno například u lékařské nebo stomatologické komory. Ačkoliv se povinnost členství v těchto komorách dostalo až k ústavnímu soudu, vzhledem k rozporu s dobrovolností organizovat se, bylo zachováno až do současné doby. Jisté privilegované postavení mají odbory, které se setkávají v rámci tripartity s vládou a zaměstnavateli. Institut tripartity je ovšem ukotven pouze na základě dobrovolné smlouvy mezi aktéry, takzvané Generální dohody. (Vodička, Cabada 2003: kap. 7) Existence tripartity lze považovat za prvek korporativismu v ČR, což odpovídá konsenzuálnímu modelu, ovšem povaha české podoby sociálního partnerství je pouze poradní a nezávislá, což není v plném souladu s charakterem korporativismu. (Brokl 1997: 67)

Organizaci veřejných zájmů v ČR není snadné jednoznačně klasifikovat. Ačkoliv se zde vyskytují zájmové skupiny, které stát nereguluje, a svůj vliv si prosazují pomocí lobbingu, jsou zde i skupiny, profesní organizace, které jsou také nezávislé na státu, ale členství v nich je často povinné. Proto klasifikuji český systém jako směs obou modelů organizace zájmů. K čistě pluralitnímu modelu ČR zařadit nelze, vzhledem k výskytu tripartity, která sice není oficiálně institucionalizovaná, avšak je prvkem korporativismu, a také vzhledem k povinnosti sdružovat se v profesních komorách. Korporativní model taktéž neodpovídá, vzhledem k nezávislosti zájmových skupin na státu, soutěživému prostředí a nehierarchičnosti. ČR řadím do spíše pluralitního modelu, na pozici číslo dva, jelikož prvek korporativismu- tripartita, funguje pouze na základě dohody a stát nikterak nezasahuje do fungování zájmových skupin.

3. 6. Centralizované / decentralizované vládnutí

Lijphart majoritnímu modelu přisuzuje centralizované vládnutí, naopak pro konsenzuální model je typický federalismus nebo jiná forma decentralizované vládnutí. (Lijphart 1999:185—186) ČR je ústavou definována jako unitární stát, tudíž nejde o federativní uspořádání, které Lijphart přiřazuje konsenzuálnímu modelu. Ovšem dochází zde k dělení do čtrnácti krajů, které představují vyšší celky územní samosprávy. Základními územními samosprávnými celky jsou obce. (Ústava ČR: Hlava sedmá, čl. 99) Na tyto samosprávné územní celky jsou převedeny určité pravomoci dané zákonem. „Samosprávné kraje například disponují významnými kompetencemi zejména v oblasti dopravy, zdravotnictví, školství, územního plánování a památkové péče.“ (Vodička, Cabada 2002: 300) Navíc mají i pravomoc navrhnout Parlamentu zákon. Můžeme se setkat s označením „smíšený systém veřejné správy“. (Provazníková 2009: 209) Dochází ke spolupráci státní i veřejné správy. Územním samosprávným celkům jsou poskytovány dotace, které zajišťují vliv státní správy na tyto celky, zároveň jim je dána možnost vlastní finanční politiky. Lijphart jako podmínku federalismu uvádí výskyt komory parlamentu, která je založená na regionálním principu a zároveň má silné postavení. (Lijphart 1999: 187) O takové komoře ovšem v českém prostředí nemůže být řeč, o čemž bude blíže psáno v následující podkapitole.

ČR tedy nelze považovat za plně konsenzuální. Jednak není ČR federace, ale jednotný stát, chybí zde i regionální komora a kraje nedisponují silnými pravomocemi. Navíc při uvažování nad konsenzuálním modelem se nabízí možnost rozdělení země na méně větších, o to významnějších celků, po čemž volají například některá moravistická uskupení. ČR tedy není plně centralizovaná, vzhledem k existenci krajů, ovšem zároveň není ani tak decentralizovaná, jak by mohla být a jak je poměrně běžné z ostatních evropských zemí (např. Belgie, Německo, Rakousko...) Vzhledem k tomuto uspořádání územní samosprávy zařadím ČR do středu na škále majoritní - konsenzuální model demokracie.

3. 7. Bikameralismus

Parlament ČR je složen z Poslanecké sněmovny a Senátu. Horní komora má formální povahu. Je „...součástí dělby moci v pojetí pojistky stability politického systému, pojistky ústavního systému a pojistky kontinuity a kvality zákonodárství.“ (Kolář at al. 2013: 10) Český systém je tedy dvoukomorový, ale jedná se o asymetrický bikameralismus a to hned z několika důvodů. Například Senát nemá ústavou daný vztah s vládou. Tento vztah se odvíjí na rovině Poslanecká sněmovna- vláda. Poslanecká sněmovna může také snadno přehlasovat Senát během zákonodárného procesu, pokud se nejedná o ústavní zákony, o jednacím řádu Sněmovny, schvalování mezinárodních smluv a v několika dalších případech. (Kolář at al. 2014: kap. VI, Ústava ČR: hlava druhá) Při schvalování běžných zákonů má senát pouze formální roli, jelikož konečné rozhodnutí leží na Poslanecké sněmovně. Další nevýhodou pro Senát je třicetidenní lhůta pro projednání návrhu zákona, což se při srovnání s neomezenou Sněmovnou může jevit jako diskriminační. Navíc dochází k časté debatě o zrušení Senátu. Se zavedením přímé volby prezidenta republiky navíc došlo k omezení funkce Senátu, jelikož při nepřímé volbě byl prezident volen také tímto orgánem. Slabost Senátu je způsobena i jeho neefektivním působením. Při vzniku horní komory byla představa taková, že Senát bude v komisích složených z odborníků projednávat pouze otázky výrazně zasahující do politického systému a ostatními návrhy zákonů se nebude zabývat. Tato představa se ale nestala reálnou. (Stytllová)

Lijphartova teorie konsenzuální demokracie počítá s dvěma komorami, kde v horní komoře budou reprezentovány menšiny, a bude mít vyrovnanou moc s dolní komorou. (Lijphart 1999: 39—40) Taková situace v ČR není. Vyskytují se zde sice dvě komory. Ale horní komora má výrazně slabší postavení než Sněmovna a ani není splněn předpoklad reprezentace menšin. Českou podobu tedy nelze vnímat jako plně konsenzuální vzhledem k nevyvážené moci mezi komorami. Proto ČR stavím opět do středu na škále majoritní - konsenzuální model.

3. 8. Ústava

Změna Ústavy ČR je možná pouze prostřednictvím ústavního zákona, který musí být přijat oběma komorami Parlamentu ČR. Konkrétně se pro návrh musí vyslovit třípětinová většina všech poslanců a třípětinová většina přítomných senátorů. (Ústava ČR: hlava druhá, čl. 39) Není tedy možné, aby Senát byl přehlasován Sněmovnou. Ačkoliv je česká ústava podle Jindřišky Stylové poměrně flexibilní v porovnání s ostatními zeměmi EU (kde je často vyžadované referendum, souhlas prezidenta nebo krále, rozpuštění sněmovny a vypsaní nových voleb) Naopak Klokočka považuje českou ústavu za velice rigidní a nebránil by se zavedení pouhé nadpoloviční většiny všech členů obou komor. (Suchánek 2011: 95) Lijphart řadí státy, které vyžadují třípětinovou většinu ke změně ústavy za spíše konsenzuální, tedy za země s poměrně rigidní ústavou. (Lijphart 1999: 219—220, Stylová) Nebudu tedy dynamiku České ústavy považovat za plně konsenzuální, ale přikloním se spíše k tomuto modelu. Vede mě k tomu i počet ústavních změn, které byly přijaty mezi lety 1993—2010. Ze 106 podaných návrhů prošlo pouhých 12 %. (Mlsna at al. 2011: 97) Ovšem již několikrát se stalo, že ústava byla obejita. Buď došlo k její dočasné ignoraci, nebo byla doplněna obyčejným zákonem nebo interpretována v něčí prospěch. (Suchánek 2011: 98—109) Ačkoliv tedy je ústava nastavena jako poměrně rigidní, její změna není nemožná, ale k ústavním změnám nedochází tak často.

3. 9. Ústavní soud

Ústavní soud má plnit funkci ochrany ústavy. Úzce tedy souvisí s předchozím bodem, jelikož ani rigidnost ústavy plně nevylučuje riziko zvuče Parlamentu a tvorby zákonů podle jeho libosti. Riziko je o to vyšší, pokud je v parlamentu zastoupena menšina společnosti, což je poměrně častý jev. Existence nezávislého orgánu, který dohlíží na soulad přijatých zákonů a ústavy toto riziko snižuje. (Lijphart 1999: 223—228) Centralizovaný ústavní systém v ČR dává předpoklad konsenzuálnímu modelu, který je posílněn i poměrně velkým vlivem ústavního soudu na zákonodárny proces¹¹. (Kolář at al. 2014:

¹¹ Z celkových dvanácti návrhů na zrušení zákonů nebo jich části podaných prezidentem bylo vyhověno zcela nebo částečně osmi návrhům (66 %). U návrhů podaných skupinou poslanců

304—311) V ČR se ale často pochybuje o nezávislosti Ústavního soudu. Jako možná mezera v nezávislosti může být vnímáno jmenování ústavních soudců prezidentem, ovšem ke jmenování je potřeba souhlas Senátu, což eliminuje možný zájem prezidenta jmenovat určitou osobu. Dalším nedostatkem v nezávislosti Ústavního soudu je propojení jeho soudců s politickými stranami. Například současný předseda Pavel Rychetský byl členem ČSSD. (Ústavní soud) Výjimkou není provázanost ostatních soudců s jinými politickými stranami v minulosti. Ačkoliv propojenost s politickými subjekty není soudcům povolena, je otázkou, zda členství ve stranách před jmenováním do funkce ústavních soudců nemá vliv na jejich rozhodování. Omezená doba mandátu je také aspekt, který oslabuje nezávislost tohoto institutu. (Wagnerová 1996: 38) Vzhledem k tomu, že existuje možnost znovujmenování, nabízí se myšlenka, zda soudce nebude jednat ve prospěch prezidenta, aby si zvýšil šance na znovujmenování. Závislost či nezávislost soudu nebude možné nikdy s jistotou ověřit, jelikož se velkou mírou jedná o morální postoj daného soudce. Vzhledem k možným pochybnostem způsobených výše popsány nedostatků řadím existenci ústavního soudu na pozici čtyři, tedy konsenzuální, ale ne zcela.

3. 10. Centrální banka

Lijphart nezávislost centrální banky měří podle délky funkčního období guvernéra bankovní rady, jeho odvolatelnosti a možnosti výkonu jiných funkcí, nezávislou tvorbou monetární politiky, možností zasahovat do rozpočtové politiky a pravomoci při poskytování úvěrů. (Lijphart 1999: 233—235) Blíže viz kapitola 1. 4. 2. Bod 10.) Guvernér České národní banky (ČNB) je jmenován prezidentem na šest let stejně jako celá bankovní rada. Jeho odvolání je možné pouze v případě, pokud se dopustí pochybení nebo přestane splňovat podmínky, které jsou pro tuto funkci nezbytné. Funkce guvernéra je neslučitelná s jakoukoliv funkcí, která by ohrozila nezávislost ČNB. (Zákona č. 6/1993 Sb) ČNB je orgán, jemuž přísluší rozhodovat o měnové politice stejně tak o

bylo ze 73 podaných návrhů vyhověno zcela nebo částečně 25 případům (34 %). Skupina senátorů podala návrh 57x, vyhověno bylo 18x (32 %). U návrhů podaných Senátem ÚS bylo z 12 podaných úspěšných 10 (83 %). Pokud by návrh podán stěžovatelem, byla úspěšnost u 21 návrhů (13 %), z celkových 160 podaných. Obecné soudy podaly návrh 242x, vyhověno bylo 52x (21 %) (Kolář at al. 2014:304—311).

vydávání bankovek a mincí, zároveň řídí oběh peněz a stará se o fungování bankovního systému v ČR nezávisle na vládě. (Kunert at al. 2008: 124) „*Současné právní postavení České národní banky jako instituce je nezávislé, ale s alespoň částečnou odpovědností a povinností koordinace své hospodářské politiky s vládou.*“ (Martinčík 2006: 116—118)

Lijphart stanovil kritéria, která podle něho plně vyhovují maximální nezávislosti centrální banky. Jednak je to více jak osmileté funkční období guvernéra, jeho neodvolatelnost a neslučitelnost s ostatními funkcemi. (Lijphart 1999: 235) ČNB Lijphartem stanovenou podmínku délky funkčního období nesplňuje. Ani kritérium neodvolatelnosti není naplněno, vzhledem k možnosti odvolat guvernéra ČNB, která je popsána výše, ačkoliv k odvolání vedou pouze závažné důvody. ČNB tedy nesplňuje podmínky pro maximální nezávislost centrální banky, které stanovil Lijphart. Navíc jmenování členů rady ČNB je v rukou prezidenta republiky, bez zásahu jiného orgánu, což může být prostředek k ovlivňování chování tohoto orgánu. Příkladem může být jmenování Miroslava Singera guvernérem ČNB Václavem Klausem. Oba byli proti zavedení Eura v ČR. (iDnes 18. 6. 2010) I přes to lze ČNB označit za silně nezávislou na vládě, vzhledem k nezávislému sestavování rozpočtu a nemožnosti poskytovat finance vládě. Nezávislost ČNB odpovídá konsenzuálnímu modelu demokracie, ale vzhledem k nenaplnění Lijphartem stanovených kritérií a možných pochybností způsobených jmenováním guvernéra prezidentem ji zařadím na pozici číslo čtyři.

4. Jaký model demokracie je v České republice?

4. 1. Odpovídá nastavení systému reálnému fungování?

Nastavení českého systému odpovídá konsenzuálnímu modelu demokracie. Poměrný volební systém způsobuje multipartismus a nutnost tvořit koaliční vlády. Všechny tyto vyjmenované prvky odpovídají konsenzuálnímu modelu. Odpovídá tomu i dvoukomorový parlament, vztah mezi exekutivou a legislativou, poměrně rigidní ústava, nezávislá centrální banka i existence ústavního soudu. Je ovšem otázkou, zda brát v potaz nastavení systému nebo reálné chování politických elit. Tyto dva pohledy na model demokracie v ČR jsou velice odlišné. Pokud se nespokojíme s prvotním pohledem na demokracii v ČR a budeme více do hloubky zkoumat, jaké možnosti zde jsou, dojdeme k závěru, že ČR je v realitě mnohem méně konsenzuální, než je její nastavení. Chování českých politiků odpovídá spíše majoritnímu modelu a to hlavně v případě sestavování vlád, kde je snaha tvořit minimálně vítězné koalice. Poměrný volební systém neumožňuje, aby jedna strana vyhrála s takovou převahou, aby byla schopná sestavit jednobarevnou vládu. Ovšem navzdory proporcčním volebním výsledkům zde není ochota tvořit široké koalice nebo nadbytečně velké koalice, které Lijphart spojuje s konsenzuálním modelem. (Lijphart 1999: kap. 6) Naopak je snaha tvořit co nejmenší koalice, které jsou spojeny pouze s nutností dosáhnout na parlamentní většinu. Vzácností v českém prostoru nejsou ani menšinové vlády. Sestavování vlád tedy odpovídá spíše majoritní logice, než konsenzu.

Podobný pohled se nabízí i u stranického systému. Ačkoliv stranický systém v ČR odpovídá multipartismu, nelze ho považovat za jednoznačně konsenzuální. Soupeření mezi stranami je natolik silné, že se změnou vlád dochází i ke změnám v zásadních politických otázkách (jmenujme důchodovou reformu, kdy vláda schválila určitou podobu reformy, ovšem vláda nová usiluje o její změnu). Dochází k přehlížení opozice, což vede k oněm změnám v prováděné politice. Konsenzuální model je spojen s ochotou ke spolupráci, a to ne pouze v rámci vlády, ale napříč spektrem politických aktérů. V ČR často nedochází k řešení a zohledňování názorů opozičních stran, jelikož strany fungují v soutěživém prostoru. Nedochází k hledání konsenzu, což vylučuje ČR

z plného souladu s konsenzuální podobou stranického systému, ačkoliv podle počtu stran mu odpovídá.

Další rozpor mezi reálným fungováním a nastavením můžeme vidět u dvoukomorového parlamentu. Ačkoliv jsou dvě komory typické pro konsenzuální model, horní komora je v českém prostředí velice slabá. Dokonce dochází k jejímu oslabování (volba prezidenta). Dále může být jmenována existence krajů, která by se mohla považovat za určitý projev decentralizace, tedy konsenzuálního modelu. Ve skutečnosti nejsou krajům dány takové pravomoci, aby bylo možné považovat ČR za decentralizovanou.

Tabulka 8: Český model demokracie podle reálného fungování

	Majoritní 1	2	3	4	Konsenzuální 5
Tvorba vlád			X ¹²		
Stranický systém			X		
Volební systém				X	
Vztah exekutiva- legislativa					X
Organizace zájm. skupin		X			
Centralizace X decentralizace			X		
Bikameralismus X unikameralismus			X		
Ústava				X	
Ústavní soud				X	
Centrální banka				X	

¹² Pozice číslo tři je nejmajoritnější řešení tvorby vlád, vzhledem k poměrnému volebnímu systému. Pozice číslo jedna a dva jsou vlivem volebního systému vyloučeny. Proto tvorbu vlád považují za majoritní.

4. 2. Je konsenzuální nastavení vhodné pro ČR?

Poměrný volební systém je hlavním zdrojem konsenzuálnosti v ČR, ovlivňuje ostatní proměnné a tím podobu celého modelu. Pokud by se přešlo na většinový volební systém, došlo by ke změně stranického systému, ale hlavně by se lépe formovaly většiny v Poslanecké sněmovně, což by vedlo k vytváření stabilnějších vlád. Vlivem majoritního chování politiků v konsenzuálním prostředí dochází ke vzniku menšinových vlád nebo minimálně vítězných koalic, které často balancují na hranici nadpoloviční většiny v Poslanecké sněmovně, což znamená nestabilitu. Je tedy vhodné, aby ČR měla konsenzuální model demokracie?

Konsenzuální model sebou přináší větší reprezentativnost, ovšem za cenu akceschopnosti. Tento model tedy mohl být vhodný před rozpadem federace, jelikož se země nedala považovat za homogenní a bylo třeba zajistit zastoupení obou národností, nebylo tedy možné upřednostnit akceschopnost vlád a reprezentativnost parlamentu odsunout do pozadí. (Novák 2002) Proč by ale ČR měla setrvat u stávajícího modelu, když ji lze považovat za silně homogenní a není třeba zajistit zastoupení výrazné menšiny? Většinový model by přinesl akceschopnější vlády, jelikož by nebylo třeba tvořit koalice, ke kterým je často krkolomná cesta a stojí na minimální většině poslanců. Pokud by ale ČR zvolila určitou formu většinového modelu, nebylo by možné charakterizovat ji jako konsenzuální model demokracie, byť pouze v jejím nastavení, jak je tomu v současné době. Majoritní model demokracie lze z výše uvedených důvodů, jako je stabilita vlády a vyšší zodpovědnost, považovat za vhodnější pro ČR, než dosud zavedený konsenzuální model demokracie.

5. Závěr

V úvodu práce jsem si stanovila cíl zanalyzovat český systém a přiřadit ho buď ke konsenzuálnímu modelu demokracie, nebo k modelu majoritnímu. Na základě analýzy deseti bodů stanovených Lijphartem jsem došla k závěru, že český systém lze vnímat spíše jako konsenzuální, ale ne zcela. Například pluralitní organizace zájmových skupin se blíží spíše majoritnímu modelu, ale ani tuto proměnnou nelze považovat za jasně majoritní, vzhledem k výskytu tripartity. Avšak nastavený poměrný volební systém přináší stranický systém o více jak pěti stranách, což je v souladu s Lijphartovou teorií konsenzuální demokracie. Navíc proporční volební výsledky by měly být předpokladem pro tvorbu koaličních vlád, typických pro konsenzuální model. Konsenzuálnímu modelu odpovídá i existence nezávislého ústavního soudu, poměrně silná nezávislost centrální banky, také rigidnost ústavy a exekutivně-legislativní vztahy, kdy vláda není nadřazena nad Parlament. Dochází i k mírné formě decentralizace vlády, ovšem ne nějak zásadně. Parlament se skládá ze dvou komor, ovšem nemají vyvážený vztah. Naprostou většinu proměnných lze ale zařadit spíše ke konsenzuálnímu modelu. Hypotéza o konsenzuálním nastavení systému tedy byla potvrzena. Ačkoliv se zde vyskytují proměnné, které konsenzuálnímu modelu neodpovídají (organizace zájmových skupin), nelze to chápat jako odchýlení od konsenzuálnosti. Sám autor teorie upozorňoval na nemožnost nalézt stát, který by odpovídal konsenzuálnímu modelu demokracie ve všech bodech.

Reálné fungování v ČR ovšem často tenduje k majoritnímu chování. Důkazem je tvorba vlád nebo vztahy uvnitř stranického systému. Poměrný volební systém utváří prostředí s více politickými stranami, což je typické pro konsenzuální model. V ČR ovšem v rámci multipartismu panuje soutěživé prostředí bez ochot elit ke konsenzu, což je charakteristické pro majoritní model. V konsenzuálním modelu funguje princip hledání širokého konsenzu, s čímž se v ČR nesetkáváme. Ani tvorba vlád neodpovídá konsenzuálnímu modelu. Ačkoliv se zde tvoří koaliční vlády, nejde o široké koalice nebo nadměrně veliké koalice, které Lijphart stanovil jako podmínku pro konsenzuální model. Nejčastěji se v našem prostředí můžeme setkat s menšinovými vládami nebo minimálně vítěznými koaličními vládami, což lze v rámci toho, co poměrný

volební systém nabízí, považovat za maximálně majoritní. Vznik vlád je nezdárka kdy provázen zdlouhavým vyjednáváním a problémem záporného koalického potenciálu, což souvisí se soutěživými vztahy uvnitř stranického systému. Jako projev majoritního chování lze chápat i územní samosprávu, kdy krajům nejsou dány větší pravomoci a jedná se tedy spíše o přenesenou státní správu na nižší územní celky. Otázka bikameralismu také nabízí možnost chápat chování elit jako majoritní, jelikož se často hovoří o zrušení horní komory, což by posílilo majoritní model demokracie. V ČR je tedy nastaven konsenzuální model demokracie, o čemž svědčí poměrný volební systém, který ovlivňuje další proměnné, ovšem při bližším pozorování je zjevné, že v českém prostředí nepanuje konsenzus. Elity spíše tendují k majoritnímu chování. V analytické části se tedy podařilo potvrdit hypotézu, že chování politických elit tenduje k majoritnímu modelu. Poměrný volební systém ale neumožňuje vytvořit elitám čistě majoritní prostředí.

Menšinové vlády a minimálně vítězné koalice jsou charakteristické svou kratší životností, čehož je ČR důkazem. Průměrná životnost vlády je v českém prostředí zhruba pouhý rok a půl, což znamená poměrně silnou nestabilitu. Výsledky vzešlé z voleb ovšem neumožňují sestavit stabilní vládu, kterou by byla například jednobarevná většinová vláda. Navíc v kombinaci s majoritním chováním politických elit vede poměrný volební systém k nestabilitě systému. Nastavený poměrný volební systém je jistě vhodný ve vysoké reprezentaci, ovšem je otázkou, jestli ČR potřebuje sedm stran v Poslanecké sněmovně, když ani jedna z nich nezastupuje výraznou menšinu ve společnosti. Proto by bylo vhodné zavést volební systém, který by přinášel takové výsledky, ze kterých by bylo možné sestavit stabilnější vládu, než doposud. Tento krok by ČR nasměroval k majoritnímu modelu, který je v tomto ohledu vhodnějším pro ČR. Pokud by došlo k přijetí většinových prvků, s vysokou pravděpodobností by došlo k omezení multipartismu. Tím by se ČR přelila z jedné strany spektra k druhému, tedy k majoritnímu modelu demokracie. Vhodnost konsenzuálního modelu pro české prostředí byla otázka, kterou jsem si kladla na začátku práce. Konsenzuální model tedy považuji za nevhodný pro ČR v otázce sestavování vlád a stability systému. Vzhledem k majoritnímu chování elit totiž znesnadňuje tvorbu širokých koalic, které by byly v rámci poměrného volebního systému

stabilnější, než minimálně vítězné koalice. Z textu uvedeného výše je patrné, že pokud by ČR přijala většinový volební systém, který je rysem majoritní podoby demokracie, došlo by k větší stabilitě vlád. Volební výsledky by neproporční, takže by nebylo nutné sestavovat koalice, které jsou buď ideově vzdálené, nebo mají minimální většinu a tím vnášejí do českého systému nestabilitu.

Téma konsenzuálnosti v ČR nabízí mnoho dalších způsobů, jak téma pojmout a zpracovat. Vzhledem k omezenému rozsahu práce nebylo možné každou proměnnou konsenzuální demokracie zmapovat tak do hloubky, jak by bylo možné. Například o volebním systému by se dala napsat samostatná práce. Při zpracování mě překvapilo nepříliš zpracované téma decentralizace moci v ČR a organizace zájmových skupin. Další překážkou, se kterou jsem se setkala, byla obtížná dostupnost literatury, hlavně Lijphartových knih.

Prameny a literatura

Almond, Gabriel. 1956. „Comparative Political Systems.“ *The Journal of Politics* 18 (3), 391—409. Dostupné z: <http://www.jstor.org/>.

Brokl, Lubomír. 1997. *Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Český statistický úřad. Výsledky voleb a referend. Online. Dostupné z: <http://www.volby.cz/>

Filip, Jan. 2004. Volební systém pro Poslaneckou sněmovnu a nálezy Ústavního soudu č. 64/2001 Sb. Pp 386—400 in. M. Novák, Tomáš Lebeda (eds.) *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobruška: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Havlík, Vlastimil. 2011. „Česká republika.“ Pp. 39—90 in. Stanislav Balík, Vlastimil Havlík a kol. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.

Hloušek Vít, Lubomír, Kopeček. 2002. „Česká republika- konsenzuální nebo majoritní model demokracie?“ *Politologická revue* 8 (1), 3—21. Dostupné z: http://www.pf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PF-katedry/politologie/Politologie_2002-1_-_02a_-_Studie_-_CR_-_konsensualni_nebo_majoritni_model_demokracie.pdf (11. 4. 2014).

Hloušek, Vít, Lubomír Kopeček. 2003. *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracií*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.

Charvát, Jakub. 2010. „Proporcionalita volebních výsledků: měření, problémy, vlivy.“ *Slovenská politologická revue* 1 (10) 2—38. Online. Dostupné z: <http://spr.fsv.ucm.sk/archiv/2010/1/charvat.pdf>. (22. 4. 2014).

iDnes. „Plné znění dodatků opoziční smlouvy mezi ODS a ČSSD“ iDnes, 26. 1. 2000 (online). Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/plne-zneni-dodatku-opozicni-smlouvy-mezi-ods-a-cssd-fhq-/domaci.aspx?c=A000126133255domaci_Isd (24. 3. 2014).

Klíma, Michal. 1999. „Skrytá tichá velká koalice.“ *Sociologický časopis* 6 (2), 170—182. Dostupné z: <http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1999/2/1999-2-4-Klima-Skryta%20ticha%20velka%20koalice.pdf> (12. 3. 2014).

Klíma, Michal. 2001. *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*. Praha: Radix.

Klingemann, Hans-Ditert. 1999. „Mapping Political Support in the 1990s: A Global Analysis.“ Pp. 31—56 in: Pippa Norris (ed).: *Critical Citizens : Global Support for Democratic Government: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press. Dostupné z: <http://books.google.cz/>.

Kolář, Petr, Jan Kysela, Jindřiška Stylová a kol. 2013. *Parlament České republiky*. Praha: Leges.

Kubát, Michal. 2013. „Jaký volební systém pro Českou republiku?“ *Revue Politika* 7—8/2013. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1889/jaky-volebni-system-pro-ceskou-republiku> (1. 4. 2014).

Kunert, Jakub, Jiří Novotný. *Centrální bankovníctví v Českých zemích*. Praha: Česká národní banka.

Kunštát, Daniel. 2006. „Instituce zprostředkování zájmů: strany a zájmové skupiny.“ *Naše společnost* 4 (2), 14—20. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/2006-2/instituce-zprostredkovani-zajmu-strany-a-zajmove-skupiny> (22. 4. 2014).

Lebeda, Tomáš. 2004a. „Konečná podoba volebního systému pro Poslaneckou sněmovnu. Otazníky nad vynucenou úpravou z roku 2002.“ Pp 231—249 in. M. Novák, Tomáš Lebeda (eds.) *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Lebeda, Tomáš. 2004b. Volební reforma v ČR. Zmařený pokus z let 1998—2002. Pp 347—364 in. M. Novák, Tomáš Lebeda (eds.) *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Lebeda, Tomáš. 2008. *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Praha: Karolinum.

Lewis, William Arthur. 1965. *Politics in West Africa*. Oxford: Oxford University Press.

Lijphart, Arend. 1969. „Consociational Democracy.“ *World Politics* 21 (2), 207—225. Dostupné z: <http://is.muni.cz/el/1423/jaro2005/EUP405/lijphart69.pdf> (14. 3. 2014).

Lijphart, Arend. 1977. *Democracy in Plural Societies*. New Haven: Yale University Press.

Lijphart, Arend. 1984. *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty One Countries*. New Haven: Yale University Press.

Lijphart, Arend. 1994. „Democracies: Forms, performance, and constitutional engineering.“ *Journal of Political Research* 25 (1): 1-17. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/> (15. 3. 2014).

Lijphart, Arend. 1999. *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven: Yale University Press.

Lijphart, Arend. 2007. *Thinking about Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*. New York: Routledge. Dostupné z: <http://books.google.cz>.

Martinčík, David. 2006. „Míra nezávislosti ČNB – minulý vývoj a vstup do EMU.“ *Firma a konkurenční prostředí 2006. Sekce 1, Makroekonomická výkonnost a konkurenceschopnost české ekonomiky jako součásti ekonomiky EU*: 106—118. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita. Dostupné z: http://home.zcu.cz/~martinci/publikace_pdf/FKP06.pdf (3. 4. 2014).

Němcová, Barbora. „Členství v lékařské komoře zůstane povinné, rozhodl Ústavní soud“ *iDnes.cz*, 14. 10. 2008 (online). Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/clenstvi-v-lekarske-komore-zustane-povinne-rozhodl-ustavni-soud-pyb-/domaci.aspx?c=A081014_112427_domaci_ban (22. 4. 2014).

Novák, Miroslav. 1996. „Volby do Poslanecké sněmovny, vládní nestabilita a perspektivy demokracie v ČR.“ *Sociologický časopis* 32 (4): 407—422. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7d9ec21cd901d4d5631b4bde4b107c8c4be5b869_281_407NOVAK.pdf (29. 3. 2014).

Novák, Miroslav. 1998. „Je konsenzuální „model“ demokracie nejlepší? (první část).“ *Sociologický časopis* 34 (1): 3—22. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/be92713ffdfd5a1f71837e76e1bfb3b008d0b517_241_003NOVAK1.pdf (1. 4. 2014).

Novák, Miroslav. 2001. *Jakou demokracií pro nové demokracie*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.

Novák, Miroslav. 2002. „Proč je konkurenční model demokracie pro českou republiku vhodný?“ In. Centrum pro politiku a ekonomiku. Dostupné z: <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=153&PHPSESSID=81606d0c094934716161342a0a7a3f5a> (6. 4. 2014).

Novák, Miroslav. 2004. „Typy vlád a jejich utváření: ČR v komparativní perspektivě.“ Pp 311—342 in. M. Novák, Tomáš Lebeda (eds.) *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Provazníková, Romana. 2009. *Financování měst, obcí a regionů, teorie a praxe*. Praha: Grada.

„Předpis 64/2001 Sb“ *Ústavní soud České republiky*, (online). Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=64&r=2001> (24. 3. 2014).

Sartori, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy*. Schéma pro analýzu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Schmidt, Manfred. 2002. „Political performance and types of democracy: Findings from comparative studies.“ *European Journal of Political Research* 41, 147—163. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/> (18. 2. 2014).

Steiner, Jürg. 1981. „The Consociational Theory and Beyond.“ *Comparative Politics* 13 (3), 339—354. Dostupné z: <http://www.jstor.org/>.

Styllová, Jindřiška. *Senát jako strážce stability ústavy*. Online. Dostupné z: http://www.senat.cz/informace/z_historie/studie/sbornik/sbornik1.php?ke_dni=1.2.2013&O=9 (2. 4. 2014).

Suchánek, Radovan. 2011. „Nepohodlné články ústavy aneb co nezměníme, to pomíneme nebo vyložíme.“ Pp. 93—121 in. Petr Mlsna (eds.) *Ústava ČR- vznik, vývoj a perspektivy*. Praha: Legas.

Šedo, Jakub. 2011. *Volební systémy a stabilita systémů politických stran*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.

Špačková, Iva. „ČNB povede Miroslav Singer, rozhodl prezident“ *iDnes.cz*, 18. 6. 2010 (online). Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/cnb-povede-miroslav-singer-rozhodl-prezident-fax-/ekonomika.aspx?c=A100618_101506_ekonomika_spi (22. 4. 2014).

Úplné znění zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů. Online. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/legislativa/zakony/download/zakon_o_cnb.pdf 25. 3. 2014).

Ústavní soud. Oficiální stránky ústavního soudu. Online. <http://www.usoud.cz/> (22. 4. 2014).

Vodička, Karel, Ladislav Cabada. 2003. *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Praha: Portál.

Van Heute, Emil, Jean-Benoit Pilet, Giulia Sandri. 2008. *Still religious parties in Belgium? The decline of the denominational cleavage in the Belgian consociational democracy*. Brusel: Cevipol, Université libre de Bruxelles. Dostupné z: http://dev.ulb.ac.be/sciencespo/dossiers_membres/sandri-giulia/fichiers/sandri-giulia-publication22.pdf (15. 2. 2014).

Wagnerová, Eliška. 1996. *Ústavní soudnictví: vznik, význam a některé organizační a procesní aspekty v komparativním pohledu*. Praha: Linde.

Abstrakt

Česká republika- jaký model demokracie?

Tato bakalářská práce je věnována modelu demokracie v ČR. Hlavním cílem je zařadit český model buď k majoritnímu, nebo konsenzuálnímu modelu demokracie. Ačkoliv se totiž ČR může jevit jako konsenzuální model demokracie, chování politických elit je často silně majoritní. Práce je uvedena teoretickým základem, který je nezbytný pro zanalyzování situace v ČR. Následuje analýza českého systému. Poměrný volební systém, který je typický pro konsenzuální model demokracie předurčuje ČR k tomuto modelu, ovšem v rámci něho je český model silně majoritní. O majoritním chování svědčí sestavování vlád, které jsou v ČR buď menšinové, nebo minimálně vítězné koalice, nevznikají široké koalice. Ani stranický systém nenese prvky konsenzu, spíše dochází k soupeření mezi politickými stranami. Zařazení ČR k jednomu z modelů je nepřesné, jelikož Česká republika vykazuje prvky obou modelů. Práce zahrnuje i polemiku nad vhodností konsenzuálního modelu demokracie a zavedeného volebního systému pro české prostředí.

Klíčová slova: konsenzuální model demokracie, majoritní model demokracie, Česká republika, Arend Lijphart, volební systém, stranický systém.

The Czech Republic – What Model of Democracy?

This bachelor's thesis focuses on the model of democracy in the Czech Republic. The main aim is to classify the Czech model into the majoritarian or consensus model of democracy. Although it can appear like the Czech Republic has the consensus model of democracy, the behavior of the political elite is often majoritarian. The thesis presents a theoretical base which is necessary for the analysis of the situation in the Czech Republic and is followed by the analysis of the Czech system. The proportional representation which is typical for the consensus model of democracy predetermines the Czech Republic to this model, though within it the Czech model is strongly majoritarian. The majoritarian behavior is shown in the formation of governments which are either minority cabinets or minimal winning coalitions in the Czech Republic. The oversized cabinets are not formed. Also a party system is not consensual and what happens is that political parties compete with each other. To classify the Czech Republic into one of the models is not accurate because the Czech Republic evinces the elements of both models. The thesis also includes a polemic regarding the suitability of the consensus model of democracy and established proportional representation for the Czech Republic.

Key words: consensus model of democracy, majoritarian model of democracy, The Czech Republic, Arendt Ljphart, electoral system, party system.